

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická
Katedra právních dějin

Diplomová práce

Plod a plodonosná věc v římském právu

Zpracovala: Eva Glombicová

Konzultant diplomové práce: JUDr. Petr Dostálík, Ph.D.

Plzeň 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, březen, 2014

Eva Glombicová

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu JUDr. Petru Dostalíkovi, Ph.D, za rady, vedení a kritické připomínky, které mi uděloval při zpracovávání této diplomové práce.

Obsah

OBSAH	4
ÚVOD	6
1. PLOD A PLODONOSNÁ VĚC V ŘÍMSKÉM PRÁVU	7
1.1. Plod v římském právu	7
1.2. Plodonosná věc	9
1.3. Vznik plodu	9
1.4. Klasifikace plodu a plodonosné věci	9
2. VLASTNICTVÍ PLODU A PLODONOSNÉ VĚCI	13
2.1. Nabývání plodů majitelem	14
2.1.1. Nabývání plodů spoluvlastníky	14
2.1.2. Nabývání vlastnictví k plodům skrze poddané osoby.....	15
2.2. Nabývání vlastnictví plodů držitelem v dobré víře	15
2.3. Nabývání vlastnického práva k plodům emphyteutou	18
2.4. Nabývání vlastnického práva k plodům odkazovníkem	19
2.5. Nabývání vlastnického práva k plodům nájemcem	20
2.6. Nabývání vlastnického práva k plodům zástavním věřitelem	21
2.7. Požívací právo (<i>ususfructus</i>)	23
2.7.1. Vznik práva požívacího	25
2.7.2. Usufruktuář, jeho práva a povinnosti.....	26
2.7.3. Zánik požívacího práva	27
2.7.4. Quasi ususfructus.....	28
2.8. Užívací právo (<i>usus</i>)	29
2.8.1. Vznik a zánik práva užívacího.....	30
2.9. Nabývání vlastnického práva k plodům jinými osobami	30
3. PROBLEMATIKA PLODU V ŘÍMSKÉM PRÁVU	33
3.1. Přírůstek	33
3.2. Vznik vlastnického práva k přírůstku	34
3.2.1. Spojení věcí movitých	34
3.2.1.1. Spojení písmem	34
3.2.1.2. Spojení obrazem	35
3.2.1.3. Spojení kovem	35
3.2.1.4. Oddělení věci	36
3.2.2. Spojení věcí nemovitých	37
3.2.3. Spojení věcí movité a nemovité.....	38
3.3. Rozdíl mezi přírůstkem a plodem	39
3.4. Plod a užitek v ŘP	40
4. MODERNÍ POJETÍ PLODU	41
4.1. Plod dle OZO	41

4.1.1.	Nabývání vlastnického práva k plodu majitelem.....	41
4.1.2.	Nabývání plodů zástavním věřitelem	43
4.1.3.	Právo užívací	43
4.1.3.1.	Zánik užívacího práva.....	44
4.1.4.	Právo požívací	45
4.1.4.1.	Práva a povinnosti poživatele	45
4.1.4.2.	Příděl požitků při zániku požívání	46
4.1.4.3.	Zánik požívacího práva.....	46
4.1.5.	Nabývání vlastnického práva k plodům jinými osobami.....	46
4.2.	Plod podle SOZ.....	47
4.3.	Plod podle POZ.....	48
4.4.	Plod podle OZ	49
4.5.	Plod podle NOZ	51
4.5.1.	Usus a ususfructus v NOZ.....	53
ZÁVĚR.....		55
RESUMÉ.....		56
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ.....		57

Úvod

Předmětem této diplomové práce je rozbor a komparace plodu a plodonosné věci v římském a moderním právu. Základním stavebním kamenem této práce se stal *Corpus iuris civilis*, ale také *Lex duodecim tabularum* a práce římských právníků, primárně *Gaiovy Instituce*. Z moderních prací především Leopold Heyrovský, Antonín Randa nebo Otakar Sommer. K zpracování této práce jsem využila odborné literatury (mimo jiné vědecké monografie českých a zahraničních autorů, odborné články a publikované závěry odborných konferencí), právní předpisy a judikaturu českých soudů. Ze zahraničních autorů především Fustel de Coulanges a Max Kaser.

Obsahem následující části této práce se stal popis plodu a plodonosné věci včetně utřídění problematiky a souvislostí mezi nimi. Jako další část práce jsem si vymezila vlastnictví plodu a plodonosné věci, která se zaměří hlavně na vlastníka plodu a další osoby, které mohou vlastnictví k plodům nabývat. Třetí část práce je vyhrazena srovnání pojmů přírůstku a užitku. Konečně poslední část vyhradím komparaci římského práva a moderních zákoníků až po současnost.

Cílem této práce je ucelené pojetí plodu a plodonosné věci. Zachytit vývoj chápání plodu a plodonosné věci, jeho vlastníky a pojmy spojené s plodem včetně komparace římského práva s moderními zákoníky.

Úvodem této práce chci krátce promluvit o významu římského práva a dějin vůbec pro právníka. Kromě řady adjektiv, jež jsou s římským právem spjata, mě napadá i významné substantivum, konkrétně historie. Právo je zároveň zachycením dějin a jak řekl slavný M. T. Cicero: „*Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis*“¹ – Dějiny jsou svědky časů, světlem pravdy, živou pamětí, učitelkou života a poslem minulosti.

Proto podle mého názoru musí každý právník někdy pohlédnout zpět, aby mohl jít vpřed.

¹ CICERO, M. T.; RACKHAM, H.; SUTTON, E.W. *De Oratore II*. Cambridge, Massachussets: Harvard University Press, 1967. str. 224. ISBN 0674993837.

1. Plod a plodonosná věc v římském právu

Plod (*fructus*) je římským právem definován jako „*pravidelný, hospodářský a hmotný výtěžek plodonosné věci*“². Patří zde plodiny organické (*fructus naturales*) jako je například ovoce, mléko, mláďata zvířat, polní plodiny nebo dříví a plody neorganické jako je například kamení, písek, rudy (nerosty). Podle KRAINZE k plodům náleží také hnůj zvířat. Mezi plody neorganické dále patřily všelijaké minerálie obsahující kovy, síru, kamenec, sůl, grafit, smolinec nebo hnědé a černé uhlí.

1.1. Plod v římském právu

Římské právo považuje za plody také plody civilní (*fructus civiles*), pravidelný výnos věci na základě právního vztahu. Může se jednat o právo vlastníka, držitele v dobré víře, zástavního věřitele a dalších. Plodem je v těchto případech nejčastěji nájemné nebo úrok (v nejširším smyslu). O. SOMMER vymezuje civilní plody jako hospodářský výtěžek, který věc poskytuje pravidelně v důsledku právního poměru, v němž se nalézá. Přiřazuje mezi ně nájemné, pachtovné, úroky (*usurae*) a služby otroků (*operae servorum*). Podle POMPIONOVA názoru nelze úrok ze zapůjčených peněz považovat za plod. Dig. 50.16.121 *Usura pecuniae, quam percipimus, in fructu non est, quia non ex ipso corpore, sed ex alia causa est, id est nova obligatione. „Peněžitý úrok, který získáme z věci, není plodem, neboť není téže podstaty, ale je založen na jiném právním důvodu, to jest na nové obligaci.“*³

V římské praxi nebyl vždy jednoznačně definován pojem plodu. Jako příklad může sloužit otrokyně a její dítě. V nejstarší době římského práva bylo dítě otrokyně považováno za plod. Je třeba chápat, že se jednalo o klasickou otrokářskou společnost v nejdokonalejším smyslu, a pro tu je pojetí otroka jako věci samozřejmostí. Během vývoje římského práva, který šel ruku v ruce s vývojem římského státu, převažoval názor M. IUNIA BRUTA, že dítě otrokyně není plodem, jelikož se jedná o „*výtěžek nikoli hospodářský*“. Podle slavného

² BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981. str. 117.

³ DOSTALÍK, Petr. Judikatura nejvyššího soudu z pohledu Digesta císaře Justiniána na příkladu přírůstku, užitku a plodu [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: www.rimskepravo.cz/file/74/prirustek-a-plod-final4.pdf

římského právníka GAIA nelze považovat za plod člověka.⁴ Právník ULPINIÁN zastával názor podobný jako republikánský právník M. IUNIA BRUTO, a to že se na člověka není možné dívat jako na něco, co může užívat jiný člověk (míněno ve smyslu užívání člověka k plození).⁵ *Ius. Inst. 2. 1. 37. In pecudum fructu etiam fetus est, sicuti lac et pilus et lana: itaque agni et haedi et vituli et equuli statim naturali iure dominii sunt fructuarii. Partus vero ancillae in fructu non est itaque ad dominum proprietatis pertinet: absurdum enim videbatur hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparavit. - „K plodům zvířat patří mláďata stejně jako mléko, srst a vlna. Proto také jehňata, kůzlata, telata a hříbata patří podle přirozeného práva poživateli okamžitě. Dítě otrokyně se nepočítá mezi plody, i když náleží jejímu vlastníkovi. Bylo by totiž nesmyslné považovat člověka za plod, vždyť přece svou povahou mají plody lidem sloužit.“⁶*

Za plod nelze považovat kůži ani kožešinu, jelikož se jedná o „výtěžek nikoli pravidelný“. Lovná zvířata také není plodem, ale věci ničí (*res nullius*) „a připadala tomu, kdo se jí zmocnil (*occupatio*), neboť ji poskytovala příroda (*natura*) všem lidem, ne určitým pozemkům. Proto také bylo možno lovit i na cizích pozemcích, pokud to ovšem vlastník nezakázal.“⁷ Výjimku tvořila zvířata ulovená na honebním pozemku, ta se za plod považovala.

Za plody lze naopak považovat práci otroka, kdy se jedná o osobní služebnost, přesněji věcné právo na služby otroků (*operae servorum*).

⁴ Dig. 22.1.28.1

Gaius 2 rer. cott.:

„Partus vero ancillae in fructu non est itaque ad dominum proprietatis pertinet: absurdum enim videbatur hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparaverit.“

⁵ Dig. 7.1.68pr.

Ulpianus 17 ad sab.:

”Vetus fuit quaestio, an partus ad fructuarium pertineret: sed bruti sententia optinuit fructuarium in eo locum non habere: neque enim in fructu hominis homo esse potest. hac ratione nec usum fructum in eo fructuarius habebit. quid tamen si fuerit etiam partus usus fructus relictus, an habeat in eo usum fructum? et cum possit partus legari, poterit et usus fructus eius.“

⁶ BLAHO, Peter, Michal SKŘEJPEK a Paul KRÜGER. *Justiniánské InSTITUTE: Iustiniani Institutiones*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. str. 105. ISBN 978-80-246-1749-7.

Tento názor převzaly Justiniánské Institute právě dle názoru slavného M. Iunia Bruta.

⁷ BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. str. 179. ISBN 80-7066-579-3.

1.2. Plodonosná věc

Plodonosnou věc můžeme definovat jako nositelku pravidelného, hospodářského a hmotného výtěžku. Plodonosnou věcí může být prakticky cokoli, co může pravidelně přinášet plody. Pravidelný přínos plodů zajišťují nezužitelné věci, tj. věci, které se obvyklým užíváním nespotřebují. Plodonosný je proto například pozemek, strom, kamenolom nebo práce otroka. Aby se jednalo o nositelku pravidelného, hospodářského a hmotného výtěžku je nutné, aby plozením nebyla věc poškozena nebo zničena, upozorňuje J. VANČURA.⁸ Plodonosnou věcí tak nemohou být věci, které se obvyklým užíváním spotřebovávají (tzv. neplodonosné věci spotřebitelné).

1.3. Vznik plodu

Klíčovým momentem vzniku plodu je oddělení plodu (*separatio fructum*). Teprve oddělením se z plodu stává samostatná věc. Do okamžiku oddělení plodu je plod součástí plodonosné věci, je chápán jako věc budoucí a následuje také její právní osud. Tj. je součástí věci, dokud trvá její spojení s věcí hlavní a není objektem práva.

1.4. Klasifikace plodu a plodonosné věci

Třídění plodů a plodonosné věci je možné z několika hledisek. „*Římané považovali za věc (res) každý statek, který je způsobilý, aby byl předmětem právního obchodu (commercium).*“⁹ Plod je způsobilým předmětem právního obchodu a je tedy věcí. Podle M. BARTOŠKA je věcí libovolný předmět soukromého práva nebo civilního procesu, ale také celý majetkový soubor jako je dědictví (*hereditas*) nebo otcovský majetek (*patrimonium*), který může přinášet plody v jakékoli podobě.

Obchodovatelné věci můžeme rozdělit na věci nehmotné (*res incorporales*) a věci hmotné, hmatatelné (*res corporales*). Mezi *res inkorporales* řadíme v souvislosti s plodem například *emphyteusis*, *hypotheca*, nájem, *usus*, *ususfructus*, ale také služby otroků či úrok. *Res korporales* můžeme klasifikovat na zastupitelné a nezastupitelné, a to podle toho, zda je možné věc měřit nebo vážit. Zastupitelnou věcí mohou být jablka, brambory a stejně tak kameny či

⁸ VANČURA, Josef. *Úvod do soukromého práva římského*. 1. vyd. Praha: Typus, 1923. str. 81.

⁹ HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010. str. 50. ISBN 978-80-7380-235-6.

písek. Nezastupitelnou věcí pak může být například pozemek, konkrétní nerost nebo jmenovitě určený otrok.

Dalším možným rozdělením věcí hmotných je na *res mancipi* a *res nec mancipi*. Rozdíl spočívá v tom, že nemancipační věci přecházejí na druhého pouhou tradicí (ta je možná pouze u tělesných věcí). Naproti tomu, mancipační věci přecházejí mancipací.¹⁰ Gaius Inst. 2.14a. *Est etiam alia rerum divisio: nam aut mancipi sunt aut nec mancipi. Mancipi sunt velut fundus in Italico solo, item servi et ea animalia quae collo dorsove domari solent, velut boves equi muli asini; item servitutes praediorum urbanorum nec mancipi sunt.* „Je však i jiné rozdělení věcí: jsou totiž buď (věci) mancipační anebo nemancipační. Mancipační jsou třeba tyto: pozemek na italské půdě, dále stavby na italské půdě, dále otroci a ta zvířata, která se dají zkrotit jhem či sedlem, jako hovězí dobytek, koně, mezci, osli, také služebnosti pozemků venkovských. Služebnosti pozemků městských jsou však (věci) nemancipační.“¹¹

Dále rozdělujeme věci movité (*res mobiles*) a věci nemovité (*res immobiles*), nazývány též jako pohyblivé a nehybné. Pohyblivé, protože jejich přesun je možný bez poškození. Zvláštním druhem věcí movitých jsou věci samy se pohybující (*res per se moventes*), což jsou otroci a zvířata. S vývojem římského práva nabývalo rozdělení věcí hmotných a nehmotných na významu, přičemž v justiniánském právu bylo již nutností vzhledem ke vzniku řady nových institutů. Movitou věcí samostatně nepohybující se je například pytel písku. Nemovitou pak pozemky a vše, co je s nimi trvale spojeno.

Rozdělení věcí je možné také na jednoduché a složité. Při věci jednoduché jde o hmotnou organickou souvislost a součástky, z nichž se věc po případě skládá, jsou nesamostatné. Věc složitá je celek vzniklý mechanickým spojením součástek samostatných, které si i po spojení zachovávají svou podstatu. Vlastník věci jednoduché i složité není vlastníkem její součástky, dokud nejsou její plody odděleny. Nesamostatné součástky nemohou být samostatným předmětem práva a nemohou náležet nikomu jinému než vlastníku věci. Naopak součástky

¹⁰ Mancipace měla zprvu podobu prodeje věcí z ruky do ruky. Postupně se vyvinula její abstraktní podoba a pomocí mancipace se převádělo vlastnické právo ve výše uváděných případech a jiných.

¹¹ KINCL, Jaromír, ed. *Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách. Institutiones; k vyd. připravil, z lat. orig. přel. a úvodní studii napsal Jaromír Kincl*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. str. 79. ISBN 80-210-2196-9.

samostatné mohou být ve vlastnictví jiné osoby než vlastníka celku. Oddělení součástky mohlo být na vlastníku věci vymáháno žalobou.¹²

Římské právo znalo i věci hromadné, kterými podle O. SOMMERA nejsou například knihovna nebo stádo. Knihovna stejně jako stádo jsou totiž samostatné věci, které jsou sdruženy ke společnému účelu, ale nejsou spojeny hmotně. Lze hovořit o hospodářské jednotě věcí souborných, která se projevu např. u práva poživacího (*ususfructus*) či jistého druhu odkazu (*legatum gregis*).

Dalším možným dělením věcí podle římského práva je na věci hlavní a vedlejší. Věc hlavní je věcí samostatnou se svým právním režimem. Naopak věc vedlejší není samostatnou, a proto vždy následuje právní osud věci hlavní. Plod neoddělený od hlavní věci je součástí.

Dále rozeznáváme věci zužitelné a nezužitelné (*res quae usu non consumuntur*). Věci nezužitelné se od zužitelných liší svými trvalejšími vlastnostmi. Zatímco zužitelnou věc nelze znova užít, protože změni svou podstatu nebo se dokonce zničí, tak nezužitelnou věc lze užít opakovaně bez změny její podstaty. Věc přitom zůstává stále stejná nebo se opotřebovává velice pomalu. Nezužitelnou věcí může být pozemek nebo kniha, zužitelnou např. peníze (za předpokladu obvyklého použití peněz).¹³

Věci můžeme kategorizovat dle různých kritérií. Pro definici, vysvětlení plodu a plodonosné věci a jejich provázanosti výše uvedené rozdělení postačí.

Plody lze dělit také z hlediska žalob na ochranu vlastnického práva (*rei vindicatio*) a dědického práva (*hereditatis petitio*). Plody třídíme na spojené s plodonosnou věcí (*fructus pendentes*), oddělené (*f. separati*), posbírané (*f. percepti*), zaviněně nevytažené (*f. percipiendi vel neglecti*), vytěžené a spotřebované (*f. consumpti*), vytěžené, ale ještě nespotebované (*f. exantes*).¹⁴

Podle právníka PAULA je při ochraně vlastnického práva třeba ocenit nejen vytěžené plody, ale i plody, které mohly být vytěženy. V případě, že věc zanikla, se plody počítají ke dni, kdy byly vytaženy. Nezanikla-li věc, tak je třeba

¹² Viz. SOMMER, Otakar a SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II., Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 184. Klasická právníká díla. ISBN 978-80-7357-616-5.

¹³ Viz. KINCL, Jaromír a URFUS, Valentin. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. str. 118. Edice Učebnice. ISBN 80-7038-134-5.

¹⁴ Viz. REBRO, Karol a BLAHO, Peter. *Římske právo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: MANZ, 1997. str. 179. ISBN 80-85719-08-8.

počítat plody až do soudního rozhodnutí. Dig. 6.1.33. „*Fructus non modo percepti, sed et qui percipi honeste potuerunt aestimandi sunt: et ideo si dolo aut culpa possessoris res petita perierit, veriore putat Pomponius Trebatii opinionem putantis eo usque fructuum rationem habendam, quo usque haberetur, si non perisset, id est ad rei iudicandae tempus: quod et Iuliano placet.*“ – Je třeba ocenit nejen výtěžené plody, ale také plody, které mohly být výtěženy. Jestliže v důsledku úmyslu či nedbalosti držitelova věc zanikla, považuje Pomponius za správnější názor Trebatti, že plody by se měly počítat ke dni, kdy měly být výtěženy, kdyby věc nezanikla. Tj. až do doby soudního rozhodnutí. S tím souhlasí i Julián.

2. Vlastnictví plodu a plodonosné věci

„Vlastnictví je právní panství; je všeobecné, přímé a výlučné.“¹⁵
Všeobecné právní panství znamená, že vlastník může s věcí jakkoli nakládat a působit na ni. Přímost právního panství spočívá v možnosti uplatnit své právo bez pomoci či prostřednictvím jiného. Výlučnost právního panství znamená nemožnost působení na věc někým jiným než vlastníkem. Všeobecné panství právní panství a působení vlastníka na věc se projevuje zejména faktickým ovládním – držením, užíváním, ale také požíváním, těžením plodů. Nutno dodat vlastníkovu právo věc zničit. Vlastník má tedy *ius possidendi*, *ius utendi*, *ius fruendi* a *ius abutendi*. Nejedná se o taxativní výčet, protože vlastník může na věc působit jakýmkoli způsobem.¹⁶

L. HEYROVSKÝ definuje vlastnické právo (*dominium, proprietas*) jako „všeobecné právní panství nad věcí“¹⁷. Mezi oprávnění vlastníka řadí jednotlivá oprávnění, a to právo užívací, právo požívací, dále právo působit na podstatu věci a jmenovitě ji měnit a zničit. Naproti tomu A. RANDA upozorňuje na snahu moderní právní vědy o novější definice vlastnictví. Podle něj není možné použití definice z poloviny 19. stol, že „vlastnictví jest moc nakládat s podstatou (*Substanz*) i s požitky věci vylučující osoby jiné“. „Vždyť i právo k substanci někdy nevlastníkovi náleží, na př. při služebnosti kamenolomu (*s. lapidis eximendi*)“¹⁸.

Nabytí vlastnického práva k plodům lze rozdělit podle osob. Nabývání plodů majitelem plodonosné věci, držitelem v dobré víře (*possessor bonae fidei*) a dědičným nájemcem (*emphyteutou*), kteří nabývají vlastnické právo originárně, tedy samotným oddělením (*separací*) od věci hlavní. Další osoba, poživatel (*usufructarius*) nabývá vlastnické právo k plodu sice také originárně, ale až sklizní (*percepce*). Nájemce (*arendátor*) nabývá vlastnictví také *percepce*, ale *derivativně*, neboť jeho oprávnění na základě vlastníkovu souhlasu v nájemní (*arendátní smlouvě*). Další osobou, která může nabývat vlastnické právo k plodům je odkazovník (*legatarius*), zástavní věřitel a jiné osoby.

¹⁵ KINCL, Jaromír a URFUS, Valentin. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. str. 198. Edice Učebnice. ISBN 80-7038-134-5.

¹⁶ Viz KINCL, Jaromír a URFUS, Valentin. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. str. 198. Edice Učebnice. ISBN 80-7038-134-5.

¹⁷ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl I*. Praha: J. Otto, 1921. str. 180.

¹⁸ RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008. str. 2. ISBN 978-80-7357-389-8

2.1. Nabývání plodů majitelem

Jedním z původního nabývání vlastnického práva k plodu je nabývání vlastníkem plodonosné věci. Vlastník nabýval vlastnické právo k plodům už separací, tedy oddělením plodu od plodonosné věci. Významnou roli při nabývání plodů hrála rodina majitele a otroci, jak popisuje oddíl druhý a třetí této kapitoly.

V římském právu však existovaly osoby, které vylučovaly vlastníka z nabývání plodů v důsledku právního vztahu. Jednalo se o následující osoby: držitele v dobré víře (*bonae fidei possessor*), dědičného nájemce (*emphyteuta*), zástavního věřitele, uživatele (*usuarius*), poživatele (*usufructarius*), nájemce (*colonus*), a jiné osoby.

2.1.1. Nabývání plodů spoluvlastníky

Plody mohou být ve vlastnictví jedné osoby nebo více osob současně. V římském právu se vyvinuly dvě formy spoluvlastnictví, a to vlastnictví společnou rukou (*consortium*) a podílové spoluvlastnictví (*communio pro indiviso, condominium*).

Consortium lze definováno jako „agnátskou velkorodinu (tj. skupina rodin pocházejících od téhož skutečného předka) v rámci gens“¹⁹. Rodina měla společný majetek, život a práci všech jejích členů (včetně otroků). Velkorodina byla uzavřená a soběstačná. Hlavu rodiny volili všichni dospělí muži. V její kompetenci bylo řídit záležitosti *consortia* a organizovat práci.²⁰ Ostatní věci rozhodovala rodina společně a nerozdílně. Plody nabývala rodina ze společného majetku, práce členů rodiny a otroků. Stejně jako majitel věci nabývali plody originárně, oddělením od plodonosné věci. Rozdělení plodů náleželo také celé rodině.

Další formu spoluvlastnictví charakterizuje spoluvlastnický díl. Spoluvlastník mohl se svým podílem volně nakládat, zcizit jej nebo k němu zřídit věcné právo k věci cizí (např. právo poživací nebo zástavní). Nakládání s věcí jako celkem vyžadovalo souhlasu všech spoluvlastníků. Plody si spoluvlastníci podle výše uvedeného rozdělovali podle velikosti podílu.

¹⁹ BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981. str. 116

²⁰ Viz BARTOŠEK, Milan. Encyklopedie římského práva. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981. str. 116.

2.1.2. Nabývání vlastnictví k plodům skrze poddané osoby

Římské právo rozdělovalo osoby na svéprávné (*persona sui iuris*), které měly úplnou a neomezenou způsobilost k právům a mohly pro sebe nabývat různých práv a osoby poddané (*alieno iuri subiectus*). „*Rodina se skládá z otce, matky, dětí a otroků. V této skupině jakkoli malé musí být kázeň.*”²¹

Hlava rodiny (*pater familias*) byl svéprávný muž, který byl vlastním pánem a byl způsobilý mít rodinnou moc, a to i v případě, že neměl žádných poddaných osob. Způsobilost poddaných osob byla vázána na otcovskou moc. *Pater familias* tak nabýval plody skrze své podřízené osoby (manželku, děti, otroky). Syn (*filiusfamilias*) nenabýval majetkových práv, i když se zřizují jemu a veškeré plody náležely majiteli rodinné moci. Postavení syna bylo dosti podobné otrokovi, který rovněž nabýval plody pro svého pána.

Způsoby nabývání vlastnictví a okamžik nabytí se liší podle toho, zda osoba (*pater familias*) nabýval z titulu vlastníka či usufruktuáře. Pro nabytí plodů z práce otroka platilo následovně.

„*De his autem servis in quibus tantum usumfructum habemus, ita placuit, ut quidquid ex re nostra vel ex operis suis acquirant, id nobis acquiratur; quod vero extra eas causas, id ad dominum proprietatis pertineat.* - Pokud pak jde o otroky, ke kterým máme právo požívací (usufrukt), bylo rozhodnuto tak, že pro nás nabývají všechno, co nabývají pomocí našeho majetku anebo z vlastní práce; co však (nabývají) z důvodů jiných, to že patří pánovi – vlastníkovi.“²²

2.2. Nabývání vlastnictví plodů držitelem v dobré víře

„*Na rozdíl od vlastnictví jakožto právního panství nad věcí hmotnou bývá držba definována jako panství faktické. Konstatováním faktického prvku v držbě jest vysvětleno, že vlastník a držitel nemusí nutně býti toutéž osobou, i když*

²¹ FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec*. 1. vyd. Praha: Pastelka, 1998. str. 84. ISBN 80-902439-7-5.

²² KINCL, Jaromír, ed. *Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách. Institutiones; k vyd. připravil, z lat .orig. přel a úvodní studii napsal Jaromír Kincl*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. str. 94. ISBN 80-210-2196-9.

normálně jest držitelem věci její vlastník, a držba se tak jeví na prvý pohled jako projev právního panství nad věcí.“²³

Držitele v dobré víře (*bonae fidei possessor*) definuje M. MARTOŠEK jako „*pocitivý držitel mylně se domnívající, že je vlastník, který nabyt věc ex iusta causa od nevlastníka*“. V domnění, že je vlastníkem, vystupoval namísto něj (*domini loco*) a plody nabýval stejně jako vlastník separací, tedy samotným oddělením od plodonosné věci. Co se týká užitků, tak ty musel oprávněný držitel vydat vlastníkovi.

V souvislosti s nabýváním vlastnického práva k plodům držitelem v dobré víře se objevila otázka, jestli stačí dobrá víra v době, kdy vlastník nabyt držbu nebo je třeba, aby měl dobrou víru i v době separace víru i v době separace. Ku příkladu římský právník JULIAN zastával názor, že pozdější špatná víra nevádí. *Dig. 22.1.25.2 Bone fidei emptor sevit et antequam fructus perciperet, cognovit fundum alienum esse: an perceptione fructus suos faciat, quaeritur. Respondi: bonae fidei emptor quod ad percipiendos fructus intellegi debet, quamdiu evictus fundus non fuerit: namet servus alienus quem bona fide emero tamdiu mihi ex re mea vel ex operis suis adquiret, quamdiu a me evictus non fuerit.* - „*Pocitivý kupec zasel a dřívě než sklídl plody, seznal, že pozemek je cizí: je otázka, zda sklizením učinil plody svými. Odpověděl jsem: pocitivého kupce nutné za takového považovat, pokud jde o sklizení plodů, dokud mu pozemek nebyl odňat (evictio): neboť též cizí otrok, jehož koupím v dobré víře, mi bude tak dlouho nabývat z mého majetku nebo ze svých služeb, dokud mi nebude odňat.*“²⁴

Dig. 41.1.48.1. In contrarium quaeritur, si eo tempore, quo mihi res traditur, putem vendentis esse, deinde cognovero alienam esse, quia perseverat per longum tempus capio, an fructus meos faciam. pomponius verendum, ne non sit bonae fidei possessor, quamvis capiat: hoc enim ad ius, id est capionem, illud ad factum pertinere, ut quis bona aut mala fide possideat: nec contrarium est, quod longum tempus currit, nam e contrario is, qui non potest capere propter rei vitium, fructus suos facit. - „*Naopak, bola položená otázka, či nadobudnem vlastnické právo k plodom, ak v okamihu odovzdania verím, že vec je vlastnictvom*

²³ SOMMER, Otakar a SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II., Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 195. Klasická právnícká díla. ISBN 978-80-7357-616-5.

²⁴ BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. str. 177. ISBN 80-7066-579-3.

predávajúceho, potom ale zistím, že je cudzím vlastníctvom, lebo v tomto prípade vydržanie trvá. Pomponius si myslí, treba sa obávať, že nie jedobromysel'ným držiteľom, hoci vydrží. Treba totiž rozlišovať medzi právom, t.j. vydržaním a faktickou skutočnosťou, čiže či niekto drží dobromysl'ně, alebo v zlej viere. Tomu neodporuje, že vydžanie plynie, lebo naopak niekto nadobudne vlastnícke právo k plodom, kto vec pre nejaký nedostatok nemôže vydržať."²⁵

Držiteľ v dobrej viere byl věcně oprávněný a vzniklo mu právo na sběr plodin. Toto právo nevznikalo z titulu držitele semen, ale z titulu držitele v dobré víře.²⁶

Právnicki PAULUS a ULPINIÁN zastávali jiný názor, a to že je potřeba *bona fides* nejen v době koupě pozemku, ale i v době sběru plodů.

Držitel v dobré víře těží a spotřebovává plody (*Bona fidei possessor suos facit fructus consumptos*). „*Si quis a non domino, quem dominum esse crederet, bona fide fundum emerit vel ex donatione aliave qua iusta cause aeque bona fide acceperit: naturali ratione placuit fructos quos percepit eis esse pro cultura et cura. Et ideo si postea dominus supervenerit et fundum vindicet, de fructibus ad eo consumptis agerenan potest. Ei vero, qui sciens alienum fundum possederit, non idem concessum est. Itaque cum fundo etiam fructus, licet consumpti sint, cogitur restituere.* - Jestliže někdo v dobré víře koupil pozemek od nevlastníka, o němž se domníval, že vlastníkem je, nebo získal pozemek v dobré víře darem, nebo na základě jiného právem uznaného důvodu, pak se má podle přirozeného rozumu za to, že mu náleží jím sklizené plody jako vyrovnání za vynaloženou práci a náklady. Proto také, pokud chce vlastník později vindikovat, nemůže žalobou úspěšně vymáhat ty plody, které byly držitelem v dobré víře spotřebovány. Tomu, kdo vědomě drží cizí pozemek, toto však dovoleno není; zároveň s pozemkem musí vydat také plody, a to i tehdy, když je spotřeboval.“²⁷

²⁵ HAUSMANINGER, Herbert a BLAHO, Peter. *Praktické případy z římského práva*. 2. dopl. vyd. Bratislava: MANZ, 1998. str. 90. ISBN 80-85719-21-5.

²⁶ Viz BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. str. 178. ISBN 80-7066-579-3.

²⁷ BLAHO, Peter, Michal SKŘEJPEK a Paul KRÜGER. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. str. 107. ISBN 978-80-246-1749-7.

2.3. Nabývání vlastnického práva k plodům emphyteutou

Dědičný nájem (*emphyteusis*) bylo zděditelné a zcizitelné věcné právo, které spočívalo v užívacím právu k pronajatému pozemku a v právu disponovat s ním. Dědičný nájemce byl povinen vlastníkovu pozemku platit roční nájemné za užívání pozemku (*canon, vectigal*) ve výši dvě procenta z kupní ceny (*laudemium*). Musel také platit daně, které byly s pozemkem spjaty. Při převodu *emphyteusis* na jinou osobu bylo zapotřebí nejprve vlastníkovu oznámit tento úmysl a po té jeho souhlas. Vlastník pozemku měl i po převodu právo na dvě procenta z prodejní ceny, při bezúplatném převodu z hodnoty *emphyteusis*. Vlastník měl také předkupní právo k pozemku a možnost pozemek po odkoupení užívat, požívat a rozhodovat o něm.²⁸

Emphyteusis, jak je znám z justiniánského práva se vyvinul z dvou institutů majících rysy *emphyteusis*, a to *ius perpetuum* a *ius emphyteuticum*. *Ius perpetuum* bylo za císařství formou dlouhodobého pachtu za účelem obsadit neobdělávanou půdu. Právo se vyvinulo z konce doby klasické, kdy byly soukromníkům dávány do dlouhodobého nebo trvalého pachtu státní a obecní pozemky, tzv. vektigální pachtu. Jako *ius emphyteuticum* označovalo římské právo vztah k půdě císařských velkostatků. „*Pozemky na panstvích císařských (fundi patrimoniales) ležící ladem přenechávány ke zdělání a užívání na věčné časy jednotlivcům za pevný plat úročný (canon)*.“²⁹

Dědičný nájemce (emphyteuta) nabýval vlastnické právo k plodům stejně jako vlastník plodonosné věci nebo držitel v dobré víře (*bonae fidei possessor*), a to oddělením (*separací*). Na rozdíl od usufruktáře, který jej nabýval až sklizní (*percepce*).

Emphyteusis zaniklo, neplnil-li pachtýř své povinnosti, neplatil tři roky nájemné nebo veřejné dávky.

Postavení dědičného nájemce tak bylo dosti silné a blížilo se postavení vlastníka, neboť mohl pozemek užívat a požívat. Na rozdíl od usufruktáře mohl měnit hospodářské využití pozemku v souladu se zásadou změna nikoli k horšímu, jež lze popsat jednoduše jako nezhoršit pozemek, ale naopak ho měnit

²⁸ Viz KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. Římské právo, 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995. str. 201. ISBN 80-7179-031-1.

²⁹ HEYROVSKÝ, Leopold. s.v. Emphyteuse, OSN VIII, 1894, str. 573-574.

k lepšímu ve smyslu hospodářského využití. K ochraně *emphyteusis* byla „dána reivindikaci napodobená, praetorská actio in rem, zvaná vectigalis“³⁰.

2.4. Nabývání vlastnického práva k plodům odkazovníkem

Odkaz (*legatum*) je jednostranný právní úkon zůstavitele, který zatěžuje dědice a je učiněn ve prospěch třetí osoby. Třetí osobou byl odkazovník (*legatarius*), někdy nazývaný jako poctěný (*honoratus*), který mohl na základě odkazu nabývat vlastnictví, tzn. i vlastnické právo k plodům. Římské právo rozlišovalo několik druhů odkazů, které se od sebe lišili tím, co vše mohl legatář nabýt. V každém z uvedených mohlo jít o plody či plodonosné věci.

Nejstarším byl legát vindikační (*legatum per vindicationem*), kterým bylo možno odkázat věci, jež byly v kviritském vlastnictví zůstavitele, a to jak v době zřízení odkazu, tak v době zůstavitelovy smrti. Předmětem odkazu mohla být např. pozemková služebnost nebo požívací právo k věci.³¹

Druhým typem civilního odkazu byl legát damnační (*legatum per damnationem*). Předmětem tohoto odkazu mohlo být jakékoli plnění. Mohlo se jednat o *dare* i *facere*, věc zůstavitelovu, dědicovu, legáta, ale i cizí. Odkazovanou věcí mohl být dům či pozemek, stádo jako věc hromadná, důchod, pohledávky a další.³² Předmětem tohoto vztahu mohlo být vše, co mohlo být předmětem obligačního vztahu.

Třetím typem byl *legatum sinendi modo*, kterým mohl zůstavitel zanechat pouze hmotné věci. Odkazované věci musel mít zůstavitel nebo jeho dědic v době zůstavitelovy smrti alespoň v praetorském vlastnictví.³³

Konečně odkaz percepční (*legatum per praeceptionem*) je posledním typem legátu. Římská právní věda se k němu nestavěla jednotně. Zatímco Prokuliáni jej považovali za obdobu vindikačního odkazu, tak podle Sabiniánů

³⁰ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl I.* Praha: J. Otto, 1921. str. 279.

³¹ Viz KINCL, Jaromír a URFUS, Valentin. *Římské právo.* 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. str. 377. Edice Učebnice. ISBN 80-7038-134-5.

³² Viz BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva.* 1. vyd. Praha: Panorama, 1981. str. 214.

³³ Viz HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl I.* Praha: J. Otto, 1921. str. 130.

praecipito znamená, „že obmyšlený spoludědic má mít odkázanou věc před ostatními spoludědici“.³⁴

Další možností, jak nějaké osobě něco zanechat byl *fideikomis*, který za Justiniána prolomil formalismus uvedených legátů a oba instituty nakonec vyrovnal a sloučil.³⁵

Nutným předpokladem pro nabytí vlastnického práva k plodům legátem byla smrt zůstavitele a moment nabytí dědictví dědicem. Odkazovníkovi tak mohlo na základě odkazu vzniknout např. právo poživací nebo užívací. Zvláštním případem bylo právo bydlet. „*Sed si cui habitatio legata sive aliquo modo constituta sit, neque usus videtur neque usus fructus, sed quasi proprium aliquod ius. Quam habitationem habentibus propter rerum utilitatem secundum Marcelli Sententiam nostra decisione promulgata permisimus non solum in ea degere, sed etiam aliis locare. - Jestliže bylo někomu odkazem nebo i jiným způsobem zřízeno právo bydlet, není to považováno ani za právo poživací, ani za užívací právo, ale v určitém smyslu za právo samostatné. Nositelům tohoto práva bydlet, v souladu s názorem Marcella vyhlášeným v našem rozhodnutí, jsme z důvodu účelnosti dovolili nejen, aby bydleli v bytě sami, ale také aby ho pronajímali jiným.*“³⁶

2.5. Nabývání vlastnického práva k plodům nájemcem

Kolonát (*colonatus*) znamená v římském právu původně pacht pozemků. Pachtýři se říkalo *colonus*. Později, v dobách císařských se výrazem *colonatus* označoval zvláštní právní ústav. Pachtýř už nebyl svobodný, ale člověk připoutaný k půdě, kterou vzdělával a za jejíž užívání byl zavázán vůči pánovi (vlastníku) pozemku. Každý kolon měl kus půdy, který byl dědičný. Kolon nesměl půdu zcizit ani s ní disponovat v neprospěch vlastníka.³⁷

Římský kolonát je podle L. HEYROVSKÉHO „výsledkem historického vývoje, který postihl odvěký pacht drobný na císařských a jiných velkostatecích“.

³⁴ SOMMER, Otakar a SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II., Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 318. Klasická právnícká díla. ISBN 978-80-7357-616-5.

³⁵ Viz. Viz KINCL, Jaromír a URFUS, Valentin. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. str. 378. Edice Učebnice. ISBN 80-7038-134-5.

³⁶ BLAHO, Peter, Michal SKŘEJPEK a Paul KRÜGER. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. str. 114-115. ISBN 978-80-246-1749-7.

³⁷ Viz. KADLEC, Karel. s.v. Kolonát, OSN XIV, 1907, str. 587.

Nájemce zemědělské půdy (*colonus*) byl oprávněn užívat věc (půdu), a to na základě určitého druhu nájmu (arendy), vznikajícího na základě arendátní smlouvy. Kromě užívání měl arendátor právo také na zisk z vynakládání vlastní práce. *Colonus* byl tedy ze smlouvy s vlastníkem oprávněn brát plody z pronajaté věci. Jedná se tedy o derivativní způsob nabývání vlastnického práva k plodům percepce v důsledku odevzdání (*tradicio*).

2.6. Nabývání vlastnického práva k plodům zástavním věřitelem

Zástavní právo je „*věcné právo věřitelovo k věci cizí, podle něhož oprávněný může zástavu k pojištění své pohledávky držeti (ius possidendi) a prodejem jejím pro pohledávku se uspokojiti (ius vendendi, distrahendi)*“³⁸. Funkce zástavního práva je jasná už z adjektiva. Posiluje postavení věřitele a zároveň naléhá na dlužníka, aby řádně a včas plnil. Zástavní právo bylo v římském právu akcesorickým vztahem, navazujícím na vztah hlavní. Předpokladem byla existence dvou vztahů. Hlavního – určujícího a akcesorického, přičemž zanikl-li vztah hlavní, zanikl i akcesorický (v tomto případě zástavní).

Zástavní právo podobně jako řada institutů římského práva prošla určitým vývojem. Prvním předchůdcem zástavního práva byla *fiducia* (důvěra, spolehlivost). Jejím obsahem je převod kviritského vlastnictví věci formou mancipace nebo injurecesse na důvěrníka (*fiduciarius*), který se zároveň zavazuje (*pactum fiduciae*) ke zpětnému převodu po splnění účelu sledovaného stranami; neučiní-li tak fiduciář, může fiduciant jednorozční držbou věc vydržet (*usureceptio fiduciae*). Zájmy fiduciantovy chrání *actio fiduciae*, zájmy fiduciářovy *actio fiduciae contrario*. Základem tohoto institutu byla důvěra ve fiducianta a mravní povinnost fiducionáře a pravděpodobně proto se nezachovala.³⁹

Dalším předchůdcem a současně typem zástavního práva je ruční zástavní právo (*pignus*). Podstata ruční zástavy spočívala v odevzdání movité věci držiteli, který byl oprávněn věc držet, fakticky ovládat, ale s vědomím, že není jeho. L. HEYROVSKÝ vymezuje *fiducia* jako smlouvu starého práva římského, kdy jeden (*fiduciant*) převáděl na druhého (fiduciáře) civilním formálním aktem vlastnictví

³⁸ SOMMER, Otakar a SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II., Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 149. Klasická právní díla. ISBN 978-80-7357-616-5.

³⁹ Viz BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981. str. 156.

své věci nebo svou rodinnou moc nad osobou, při čemž nabyvatel výslovně prohlašoval, že nabývá převedeného práva pouze k věrné ruce (*fidi fiduciae causa*). Bylo tím myšleno, že fiduciář je povinen věc nebo osobu zase zpět převést na fiducianta, po případě jinak s ni nakládat, což se podrobněji řídilo účelem, za kterým byla *fiducia* zřízena. Římané rozlišovali mnoho druhů převodu, příkladem je *fiduce* uzavřená s věřitelem (*fiducia cum creditore contracta*), za účelem, aby fiduciář věc schoval, bezplatně užíval, třetí osobě vydal (*f. cum amico contracta*) nebo aby mancipovaného otroka propustil na svobodu. Fiduciář se tu podle L. HEYROVSKÉHO stal vlastníkem, který měl obligační povinnost převedenou věc v určitém případě *fiduciantovi* věc zase vrátit nebo s ní naložit dle dohody. *Fiduciant* měl možnost se bránit pomocí *actio in personam, actio fiduciae*. V justiniánském právu již výše popsany institut nenalezneme.

Další formou zástavního práva je tzv. *hypotheca*, smlouva o zástavě. Termín *hypotheca* byl používán hlavně v justiniánském právu, chápání hypotéky jako zástavy nemovitosti se ustálilo v dobách Grotia. Vývoj hypotéky začínal ve 3. stol. př. n. l. neformálními úmluvami, podle nichž vlastníkovu pozemku ručil za pozemek hospodářův inventář (otroci, dobytek, hospodářské nářadí) převedený pachtýřem na najatý pozemek (*invecta et illata*). Prétorským interdiktum byla poskytnuta ochrana propachtovateli proti třetím osobám, a to prostřednictvím žaloby (*actio Serviana I*), jež byla později rozšířena na zástavu jakékoli věci pro kteroukoli pohledávku. Důležitým pro nabývání vlastnického práva k plodům, přírůstku či užitku je skutečnost, že zástava celého jmění (*hypotheca omnium, hypotheca generalis*) postihuje i pozdější přírost (při pohledávkách nezletilých proti poručníkovi, při nároku manželky na vrácení věna aj.; za císařství ji měl ze zákona *fiscus*).⁴⁰

Zástavní věřitel byla osoba, již se odevzdala movitá nebo nemovitá věc za účelem zajištění pohledávky, přičemž nebyl oprávněn věc užívat. Zaplatil-li dlužník, pohledávka byla zajištěna jinak nebo byl věřitel v prodlení, musí věřitel věc vrátit, a to neporušenou a se všemi přírůstky (tedy i plody). Naopak nezaplatil-li dlužník a pohledávka nebyla zajištěna jinak, mohl si zástavní věřitel věc ponechat (propadná zástava) nebo se uspokojit z výtěžku z prodeje. Mohl tak nabýt plody a ponechat si je nebo plody prodat (přestože nebyl jejich vlastníkem)

⁴⁰ Tamtéž, str. 167.

z titulu smlouvy o ruční zástavě (*pignus*). Zástavní věřitel mohl mít nárok na náhradu nákladů eventuálně na náhradu škody.

2.7. Poživací právo (*ususfructus*)

Poživací právo je podle justiniánského práva osobní služebností (*servitutes personarum*), které poskytuje právo užívací a po případě poživací k cizí věci. Dále je pro něj charakteristické omezení vlastníka, sepsání s oprávněnou osobou nepřevoditelnost a neděditelnost. O osobních služebnostech lze hovořit až v justiniánském právu, které vytvořilo společné označení, *servitutes personarum*, pro *ususfructus*, *usus*, *habitatio* a *operae*.⁴¹

*„Ususfructus, právo poživací, jest osobní právo bráti z cizí věci (movité nebo nemovité) plody (frui) a jí užívati (uti), avšak bez změny její podstaty.“*⁴²

Podle M. KASERA bylo původním účelem *ususfructus* dědicko-právní doživotní zajištění ženských členů rodiny (vdova, neprovdaná dcera) při zachování majetkové podstaty pro mužské potomky. Později bylo právo zřizováno i mezi žijícími a na kratší dobu.

Předmětem poživacího práva nemohou být věci zužitelné, neboť pro ty je charakteristické, že užívání spočívá v spotřebování věci. Typicky se jedná o potraviny nebo nápoje, ale také například peníze, které mohou být použity jen jednou a jsou spotřebovány. *„Constituitur autem usus fructus non tantum in fundo et aedibus, verum etiam in servis et iumentis ceterisque rebus exceptis his quae ipso usu consumuntur: nam eae neque naturali ratione neque civili recipient usum fructum. Quo numero sunt vinum oleum frumentum vestimenta. Quibus proxima est pecunia numerata: namque in ipso usu adsua permutatione quodammodo extinguitur. Sed utilitatis causa senatus censuit posse etiam earum rerum usum fructum constitui, ut tamen eo nomine heredi utiliter caveatur. Itaque si pecuniae usus fructus legatus sit, ita datur legatario, ut eis fiat, et legatarius satisdat heredi de tanta pecunia restituenta, si morietur aut capite minuetur. Ceterae quoque res ita traduntur legatario, ut eis fiant: sed aestimatis his satisdatur, ut, si morietur*

⁴¹ Viz. SOMMER, Otakar a SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II., Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 249. Klasická právnická díla. ISBN 978-80-7357-616-5.

⁴² Tamtéž, str. 250.

Dig. 7.1.1.

Ususfructus est ius alienis rebus utendi fruendi salva rerum substantia.

*aut capite minuatur, tanta pecunia restitatur, quanti eae fuerint aestimatae. Ergo senatus non fecit quidem earum rerum usum fructum (nec enim poterat), sed per cautionem quasi usum fructum constituit. - Poživací právo je možné zřídit nejen k pozemkům a budovám, ale také k otrokům, dobytku a dalším věcem, kromě těch, které jsou spotřebitelné, neboť k takovým věcem nelze zřídit poživací právo ani podle přirozeného rozumu, ani podle práva. K takovým věcem patří víno, olej, obilí, šaty. Jim jsou podobné peníze, neboť také tyto skrze jejich užívání, zejména neustálým předáváním, v jistém smyslu zanikají. Z důvodu účelnosti však senát nařídil, že k těmto věcem je také přípustné zřídit poživací právo, ovšem za předpokladu, že bude v tomto případě dědicům zřízena záruka. Jestliže je zřízeno odkazem poživací právo k sumě peněz, stane se odkazovník jejich vlastníkem a ten poskytne dědicům záruku na vrácení stejné částky pro případ, že by zemřel, nebo kdyby došlo ke snížení jeho právního postavení. Také ostatní spotřebitelné věci se předávají odkazovníkovi s tím důsledkem, že se stane jejich vlastníkem. Ten je dá ohodnotit a poskytne záruku, že pokud zemře, nebo dojde ke snížení jeho právního postavení, bude nahrazeno tolik peněz, na kolik byla věc ohodnocena. Senát tedy k těmto věcem nepovolil zřizovat poživací právo (neboť to ani učinit nemohl), ale pomocí záruky zavedl jakoby poživací právo.*⁴³

Právo poživací je právo netělesné a je možné ho převádět injurecesí, stipulací, tak úmluvami. „*Ususfructus in iure cessionem tantum recipit. Nam dominus proprietatis alii usumfructum in iure cedere potest, ut ille usumfructum habeat et ipse nudam proprietatem retineat. Ipse usufructuarius in iure cedendo domino proprietatis usumfructum efficit, ut a se discedat et convertatur in proprietatem; alii vero in iure cedendo nihilo minus ius suum retinet; creditur enim ea cessione nihil agi. Právo poživací (ususfrukt) je způsobilé toliko k injurecessi. Vlastník majetku může toliko injurecessí postoupit druhému právo poživací (tak), aby onen (druhý) měl právo poživací a (vlastník) sám podržel holé právo vlastnické. Jestliže právo poživací sám fruktář postoupí injurecessí pánovi – vlastníkovi, má to ten účinek, že právo poživací pro něho zanikne a*

⁴³ BLAHO, Peter, Michal SKŘEJPEK a Paul KRÜGER. *Justiniánské InSTITUTE: Iustiniani Institutiones*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. str. 112-113. ISBN 978-80-246-1749-7.

*promění se ve vlastnictví. Jestliže je však injurecessí postoupí osobě cizí, své právo nicméně podrží: neboť se má za to, že to postoupení nemá právní účinky.*⁴⁴

Právo poživací znamenalo pro vlastníka mnoho omezení. Musel se zdržet čehokoli, čím by zasahoval do práv poživatele, strpět své omezení a zbylo mu takzvané „holé vlastnictví“ (*nuda proprietas*), možnost s věcí disponovat, ale jen do té míry, aby nebyla ohrožena práva usufruktuaře. Logickou otázkou je, co vlastník směl, aby výkon poživatelova práva neohrožoval. Vlastník například mohl trestat svého otroka nebo ho vydat na náhradu škody, nečinil-li tak ve zlém úmyslu.⁴⁵

2.7.1. Vznik práva poživacího

Osobní služebnosti, mezi něž patří i právo poživací, vznikaly dle římského práva:

- mancipační smlouvou (*mancipacio*),
- přisouzením (*adiudicatio*),

⁴⁴ KINCL, Jaromír, ed. *Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách. Institutiones; k vyd. připravil, z lat. orig. přel a úvodní studii napsal Jaromír Kincl*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. str. 81. ISBN 80-210-2196-9.

⁴⁵ Dig. 7.1.17.1.-3.

Ulpianus 17 ad Sab. (překlad z latiny BUBELOVÁ, Kamila in PROKOPOVÁ, Michaela. *Bitva o slávu a čest, Mort Court z Římského práva. PRÍMA Lex* (časopis právnických fakult). Zimní semestr 2012. str. 29)

1. Ex eo, ne deteriore conditione fructuarii faciat propretaris, solet quasi, an servum dominus coercere possit. Et Aristo apud Cassium notat plenissimum eum coercionem habere, si modo sine dolo malo faciat: quamvis usufructarius nec contrariis quidem ministerii aut insitatis artificium eius corrumpere possit nec servum cicatricibus deformare.

2. Proprietarius autem et servum noxae dedere poterit, si hoc sine dolo malo facit, quoniam noxae deditio iure non erit usum fructum, non magis quam usucapio proprietatis, quae post constitutum usum fructum contingit. Debet plane denegari usus fructus persecutio, si ei dui noxae accepti litis aestimatio non offeratur a fructuario.

3. Si quis servum occiderit, utilem actionem exemplo Aquiliae fructuario dandum numquam dubitaci.

1. Z toho, že vlastník nesmí poživateli zhoršovat podmínky (tj. stav věci), vzniká otázka, zda vlastník může trestat otroka. Aristo ve své poznámce k Cassiovi říká, že má plné právo ho potrestat, jestliže to (vlastník) činí bez zlého úmyslu: ani poživatel ho (otroka) totiž nesmí jedním nebo nevhodným zacházením zkažit (poškodit), nebo zdeformovat jizvami.

2. Vlastník může vydat otroka na náhradu škody, pokud nejedná (vlastník) ve zlém úmyslu, přestože noxální vydání omezí výkon poživacího práva, ale neukončí legálně poživací právo, stejně jako by je neukončilo vydržení, které by nastalo po zřízení poživacího práva. Je zřejmé, že žaloba na obnovení poživání bude zamítnuta, pokud byla poživateli nabídnuta jako náhrada hodnota poživacího práva během noxálního vydání.

3. Nepochybuji, že pokud někdo zabil otroka, je poživateli k dispozici obdobná žaloba podle Aquiliae zákona.

- podle práva (*in iure cessio*),
- výhradou vlastníka při zcizení věci (*deductio*),
- výkonem služebnosti nezávislým na vůli dědice (*legatum per vindicationem*),
- strpěním výkonu (*patientia*)
- u provinčních pozemků pomocí smlouvy
- písemně zaznamenanou dohodou (justiniánské právo)
- *longi temporis praescriptio* (justiniánské právo)⁴⁶

2.7.2. Usufruktuář, jeho práva a povinnosti

Usufruktuář je oprávněn věc užívat a také požívat, tedy těžit plody. K tomu je nutné faktické (fyzické) ovládnutí věci, nejedná se však o držbu. Postavení usufruktuáře se liší od vlastníka, tak i od nájemce. Jeho oprávnění a povinnosti jsou ve srovnání s nájemcem širší. Ke každému právu náleží povinnost a ani v římském právu tomu nebylo jinak. Poživatel mohl věc užívat a požívat, ovšem s péčí „*řádného hospodáře*“, která spočívala v udržování věci v nezměněném stavu. Směl proto těžit jen takové plody, které bylo možno považovat za pravidelný výnos a v udržitelných mezích. Udržování nezměněného stavu znamenalo doplňovat například stádo, plodiny a další dle předmětu usufuktu. U poživacího práva k zalesněnému pozemku byl oprávněn např. kácet pouze ty stromy, které k tomu byly určeny nebo jak to odpovídá řádnému užívání; v těchto mezích mohl odebrat např. i dříví z vývrati. Po celou dobu poživacího práva pobíral i civilní plody. Dále poživatel nesměl měnit podstatu věci, a to ani zvýšením její hodnoty bez souhlasu vlastníka. Nesměl s věcí disponovat ani zřizovat věcná práva.

Převod poživacího práva byl vyloučen, ale bylo možné převést výkon poživacího práva. „*Usufruktuář může disponovati plody i ještě před sklizní tím, že je na stojato prodá nebo na dobu ususfruktu propachtuje.*“⁴⁷

Postavení usufruktuáře se liší od vlastníka způsobem nabývání vlastnictví. Zatímco vlastník nabytl přirozené plody originárně již oddělením (*separací*), tak

⁴⁶ Viz. SKŘEJPEK, Michal. Římské soukromé právo: systém a instituce. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, str. 126-137. Vysokoškolské učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 9788073803346

⁴⁷ SOMMER, Otakar a SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II., Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 250. Klasická právnícká díla. ISBN 978-80-7357-616-5.

poživatel až sklizní (percepce), uchopením. Civilní plody jako nájemné, úroky atd. pobíral po celou dobu trvání ususfructu.

„Id, ad quem usus fructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur, quam si eos ipse perceperit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis decesserit, ad heredem eis non pertinent, sed domino proprietatis adquiruntur. Eadem free ed de colono dicuntur. - Poživatel se stane vlastníkem plodu teprve jejich uchopením. Jestliže jsou plody v okamžiku jeho smrti zralé, ale ještě nebyly sklizeny, nepatří jeho dědicům, ale nabývá je vlastník pozemku.“⁴⁸

Práva a povinnosti usufruktuáře se vyvíjela ve smyslu právní jistoty vlastníka. V klasickém právu byl vlastník chráněn zvláštním slibem – kaucí (*cautio usufructuaria*), jednalo se o slib poživatele, že výše uvedené povinnosti dodrží a po skončení poživacího práva věc vlastníkovi vrátí. Pro případ nedodržení se usufruktuář zavázal k náhradě škody. Vlastník nebyl povinen věc poživateli vydat, dokud nebyla zřízena kauce. V případě, že věc již vydal a slib nebyl učiněn, mohl se domáhat vrácení věci vindikací zpět. V justiniánském právu došlo k zakotvení povinností do právního řádu a posílení právní jistoty vlastníka.

2.7.3. Zánik poživacího práva

Jak již bylo uvedeno, jedná se o osobní služebnost, z čehož vyplývá, že končí nejpozději smrtí oprávněného (kromě práva na služby otroků a zvířat), fyzické osoby. *Ususfructus* zřízen ve prospěch právnické osoby dle justiniánského práva zanikal nejpozději po sto letech.

Poživací právo končí také snížením právního postavení, a to největším a středním. Podle Justiniána se muselo jednat o největší snížení právního postavení (*capitis deminutio magna*).

Právo poživací a užívací zaniká také nevykonáním služebnosti (*non usus*).

„Item finitur usus fructus, si domino proprietatis ab usufructuario cedatur (nam extraneo cedendo nihil agitur): vel ex contrario si fructuarius proprietatem rei adquisierit, quae res consolidatio appellatur. - Stejně tak poživací právo skončí také tehdy, jestliže ho poživatel postoupí vlastníkovi (postoupení poživacího práva třetí osobě totiž nemá žádné účinky) anebo naopak, pokud

⁴⁸ BLAHO, Peter, Michal SKŘEJPEK a Paul KRÜGER. *Justiniánské InSTITUTE: Iustiniani Institutiones*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1749-7.

poživatel získá vlastnictví k věci, která je předmětem poživacího práva, tento způsob se označuje jako splynutí.⁴⁹

„Eo amplius constat, si aedes incendio consumptae fuerint vel etiam terrae motu aut vitio suo corruerint, extingui usum fructum et ne areae quidem usum fructum deberi. - Dále můžeme říci, že poživací právo zanikne tehdy, když shoří dům, nebo je zbořen zemětřesením, či v jeho důsledku, a pak již poživací právo k pozemku dále není.“⁵⁰

Konečně posledním způsobem zániku osobní služebnosti je zřeknutím se (*remissio*).

„Cum autem finitus fuerit usus fructus, revertitur scilicet ad proprietatem at ex eo tempore nuda proprietatis dominus incipit plenam habere in re potestatem. - V případě, že poživací právo skončí, navrací se samozřejmě nazpět k právu vlastnickému a od toho okamžiku získá nositel holého vlastnictví úplnou moc nad věcí.“⁵¹

2.7.4. Quasi ususfructus

Předmětem poživacího práva mohly být věci nezuživatelné, ale jak bylo naznačeno, „již od doby republiky se vyskytoval *ususfructus* k celému jmění k účelům alimentárním, takže vznikla otázka, jak naložit s věcmi zuživatelnými, zejména s penězi a s pohledávkami“⁵². M. KASER uvádí, že díky *senatus consultum* ranného římského impéria bylo připuštěno právo poživací k penězům a jiným zužitkovatelným věcem. M. KASER dále uvádí, že se nejedná o věcné právo k věci cizí, ale obligační vztah, kdy zdánlivému poživateli jsou do vlastnictví převedeny věci a ten vrací stejné množství stejných věcí přičemž jako užitek platí úroky. Pro srovnání L. HEYROVSKÝ: „Na podkladě dotčeného *senatusconsulta* stalo se v příčině peněz a jiných věcí zuživatelných možným právo poživací, které, majíc stejný hospodářský účel jako *ususfructus*. Ale rozdílnou právní konstrukci, bylo nazváno *quasi ususfructus*“.

⁴⁹ BLAHO, Peter, Michal SKŘEJPEK a Paul KRÜGER. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. str. 112-113. ISBN 978-80-246-1749-7.

⁵⁰ Tamtéž

⁵¹ Tamtéž

⁵² SOMMER, Otakar a SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II., Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. str. 253. Klasická právní díla. ISBN 978-80-7357-616-5

2.8. Uživací právo (*usus*)

Další z osobních služebností je právě užívací právo (*usus*). Právo užívací spočívá v užívání věci, jedná se o osobní užívání stejně jako u usufruktu a liší se v nemožnosti těžit z věci plody, což neplatilo výlučně a postupem času se *usus* snažil stále více přibližovat *ususfructus*. Nejsilnějšího postavení dosáhl v justiniánském právu.

Jak vyplývá z předchozích bodů postavení uživatele (*usuarius*) je slabší než usufruktuáře a liší se, jak v oprávněních tak povinnostech. Usuář byl oprávněn věc užívat a podle klasických právníků také těžit plody v omezené míře. Těžit směl pouze věci k bezprostřední spotřebě. Mohl např. trhat ovoce, květiny v zahradě, k níž měl užívací právo. Tyto užitky mohl poskytnout i jiným osoba.

„Minus autem scilicet iuris in usu est quam in usu fructu. Namque is, qui fundi nudum usum habet, nihil ulterius habere intellegitur, quam ut oleribus pomis floribus feno stramentis lignis ad usum cottidianum utatur: in eoque fundo hactenus ei morari licet, ut neque domino fundi molestus sit neque his, per quos opera rustica fiunt, impedimento sit: nec ulli alii ius quod habet aut vendere aut locare aut gratis concedere potest, cum is qui usum fructum habet potest haec omnia facere. - Uživací právo obsahuje samozřejmě méně práv než právo poživací. Neboť se má za to, že tomu, kdo má k pozemku pouze užívací právo, nepřísluší více než zelenina, ovoce, květy, seno, sláma a dřevo k denní potřebě. Také smí na pozemku zdržovat jen potud, aby neobtěžoval vlastníka pozemku a nepřekážel těm, kteří pracují na poli. Výkon práva, které mu náleží, nesmí nikomu prodat, pronajmout nebo bezplatně přenechat, zatímco ten, komu přísluší poživací právo, toto všechno učinit může.“⁵³

„Item is, qui aedium usum habet, hactenus iuris habere intellegitur, ut ipse tantum habitet, nec hoc ius ad alium transferre potest: et vix receptum videtur, ut hospitem ei recipere liceat. Et cum uxore sua liberisque suis, item libertis nec non aliis liberis personis, quibus non minus quam servis utitur, habitandi ius habeat, et convenienter si ad mulierem usus aedium pertineat, cum marito ei habitare liceat. - Stejně tak se uznává, že ten, kdo má užívací právo k domu, je oprávněn v něm bydlet a nemůže toto právo přenést na druhého. Připouští se však, že může přijmout hosta. Má právo zde bydlet se svou manželkou

⁵³ BLAHO, Peter, Michal SKŘEJPEK a Paul KRÜGER. *Justiniánské InSTITUTE: Iustiniani Institutiones*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. str. 114-115. ISBN 978-80-246-1749-7.

*a svými dětmi, stejně jako se svými propuštěnci a dalšími svobodnými osobami, které zaměstnává jako otroky. A stejně tak také žena, které přísluší užívací právo k domu, v něm smí bydlet se svým manželem.*⁵⁴

*„Item is, ad quem servi usus pertinet, ipse tantum operis atque ministerio eis uti potest: ad alium vero nullo modo ius suum transferre ei concessum est. Idem scilicet iuris est et in iumento. Stejně tak ten, kdo má užívací právo k otrokovi, může jeho práci a služby užívat pouze sám; v žádném případě mu není povoleno přenechat své právo jinému. Totéž se vztahuje také na dobytek.*⁵⁵

Mezi povinnosti uživatele dále patřilo užívat věc „řádne“. Řádné užívání se při tom neměnilo od podstaty řádného užívání usufruktářem. Uživatel nesměl měnit podstatu věci, znehodnocovat ji ani vylepšovat.

Vlastnické právo k plodům nabýval uživatel až sklizní (percepce) stejně jako poživatel. Naproti tomu poživatel nabýval vlastnické právo k plodům originárně, když to uživatel (nájemce) derivativně. V římském právu se jednalo o tzv. smlouvu arednatní neboli nájemní, na jejímž základě byl nájemce oprávněn sbírat plody pro vlastní potřebu.

Omezení vlastníka, dal-li do užívání nějakou věc, nebylo tak značné jako u práva poživacího. Jeho postavení se však v rámci vývoje římského práva značně měnilo. Vlastník musel sice nájemci umožnit nerušený výkon práva, ale nájemce disponoval méně oprávněními na rozdíl od usufruktáře. Podobně jako u *ususfructus* i tady chránil vlastníka slib uživatele.

2.8.1. Vznik a zánik práva užívacího

Užívací právo je stejně jako právo poživací osobní služebností. Vzniká a zaniká obdobným způsobem jako právo poživací, jehož vznik a zánik popisuje kapitola druhá v sedmé části této práce.

2.9. Nabývání vlastnického práva k plodům jinými osobami

Vlastnické právo omezovaly dohody a také normy římského právního řádu. Omezení plynoucí z norem římského právního řádu můžeme rozdělit na omezení ve veřejném zájmu a v soukromém zájmu. Nejčastěji se vlastník musí vzdát svých práv ve prospěch jiných vlastníků, sousedů.

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ Tamtéž

Prvním případem bývala typicky omezení stavebního charakteru nebo příkazy a zákazy týkající se pořádku jako například minimální odstup mezi domy zákaz spalovat mrtvoly ve městě atp.

Omezení v soukromém zájmu nastávalo nejčastěji ve prospěch sousedů. Obsahem susedských práv je strpět výkon práva souseda a brát na něj ohled. Toto se projevuje možnostmi souseda odstranit větve přesahující na jeho pozemek, sbírat přepadlé plody (*procidere*), úprava hranic sousedních pozemků (*ambitus*), nouzová cesta, zákaz imisí, odtok dešťové vody na sousední pozemek, jistota na náhradu budoucí škody a zákaz pokračovat ve stavbě.⁵⁶

Úprava oprávnění vlastníka sousedního pozemku vycházela již ze zákona dvanácti desek (*lex duodecim tabularum*). Vlastníka sousedního pozemku byl oprávněn k odstranění větví ze stromu, keře, jestliže tak neučinil vlastník. Oklestěné větve si mohl soused ponechat.

Pomp. Dig. 43.27.2. *Si arbor ex vicini fundo vento inclinata in tuum fundum sit, ex lege XII tabularum de adimenda ea recte agere potes.* - „Pokud je strom ze sousedova pozemku větrem nakloněn nad tvůj pozemek, ze zákona XII desek na jeho odstranění můžeš přímo žalovat“.⁵⁷

Dále je dle zákona dvanácti desek, deska VII. 10. dovoleno, aby soused každý druhý den vstoupil na můj pozemek a posbíral si všechny spadlé plody (*procidere*).

Plin.NH. 16.5.15. *Cautum est ... lege XII tabularum ut glandem in alienum fondum procidentem liceret colligere.* - „Bylo stanoveno ... zákonem XII desek, že je dovoleno sbírat žaludy přepadlé na cizí pozemek.“⁵⁸

Pro opadané plody platilo následovně: Ulp. Dig. 19.5.14.3. *Si glans ex arbore tua in fundum meum cadat, eamque ego immisso pecore depascam, ... neque ex lege XII tabularum de pastu pecoris, quia non in tuo pascitur, neque de pauperie ... agi posse.* - „Jestliže budou z tvého stromu padat žaludy na můj pozemek a já je spásu vpuštěným dobyt看em, ... nelze podat ani žalobu o pastvě

⁵⁶ Viz REBRO, Karol a BLAHO, Peter. *Rímske právo*. 3., dopl. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2003. str. 255. ISBN 80-89047-53-X.

⁵⁷ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva: lectori salutem*. Vyd. 1. Praha: Orac, 2001. str. 41. Focus. Výběrové texty. ISBN 80-86199-32-0.

⁵⁸ Tamtéž

*dobytku podle zákona XII desek, neboť se nepase na tvém, ani žalobu na náhradu škody způsobené dobyt看em.*⁵⁹

Plin. NH. 18.3.12. „*Fruegem quidem aratro quaesitam noctu pavisse ac secuisse puberi XII tabulis capital erat, suspensumque Cereri necari iubebant ..., impubem praetoris arbitrato verberari noxiamve duplionemve decerni. - Jestliže plody získané orbou spásal nebo posekal v noci dospělý, byl podle XII desek potrestán smrtí; přikazovaly ho pověsti a tak obětovat Cereře ..., nedospělce podle praetorova rozhodnutí zbičovat a zaplatit škodu nebo její dvojnásobek.*“⁶⁰
Zajímavostí je přísnost trestu i obětování Cereře.⁶¹

⁵⁹ SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva: lectori salutem*. Vyd. 1. Praha: Orac, 2001. str. 43. Focus. Výběrové texty. ISBN 80-86199-32-0.

⁶⁰ Tamtéž

⁶¹ Ceres byla římskou mytologií považována za bohyni plodnosti a úrody.

3. Problematika plodu v římském právu

O problematice plodu lze v římském právu hovořit v souvislosti s přírůstkem a užitek. Rozdíly mezi plodem, přírůstkem a užitek nejsou mnohdy výrazné, avšak jsou a je možné je vymezit. Plod je římským právem široce popsán a výše uvedené o plodu poslouží zejména jako srovnávací kategorie jak pro přírůstek, tak pro užitek.

3.1. Přírůstek

Přírůstek (*accessio*) lze definovat jako součást věci, který je spojený s věcí hlavní (*res principalis*) a nemá charakter samostatného předmětu práva, protože následuje právní osud věci hlavní (*accessio cedit principali*).

Profesor BLAHO chápe *accessio* jako přírůstek a akcesi jako spojení. Splynutí definuje jako původní způsob nabytí vlastnického práva spočívající v připojení věci, která byla do teď individuálním objektem vlastnického práva, k jiné věci tak, že tvoří její součást. Předpokladem tohoto připojení bylo, že se nejednalo o připojení na základě právního úkonu (například dohody). Dále je pro ně charakteristickým rysem, že spojením tvoří obě věci jeden materiální celek, který právně vystupoval jako jediný útvar dokud spojení trvalo.

V. URFUS popisuje akcesi „jako způsob nabytí vlastnického práva, ke kterému dochází spojením dvou věcí, při čemž jedna z nich ztrácí svoji samostatnost a stává se trvalou součástí druhé.“

Přírůstek podobně jako plod sice byl římským právem definován, ale moderní romanisté a pandektisté k němu v některých případech zaujali odlišné postoje. Typicky sporným je nabytí pokladu. Většina pandektistů i moderních romanistů považuje nabytí pokladu jednak chybně za okupaci (*occupatio*) a za druhé toto považují za nabytí přírůstkem. UNGER zdůrazňuje, že se nejedná o přírůstek (*Zuwachs*). Poklad podle STUBENRAUCHA není částí gruntu a o akcesi tudíž nelze mluvit.⁶²

⁶² Viz. RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008. str. 111. ISBN 978-80-7357-389-8.

3.2. Vznik vlastnického práva k přírůstku

„Vlastník věci, jejíž hospodářská funkce spojením nezanikla, získává vlastnictví k věci, která svoji samostatnou funkci ztratila.“⁶³ V římském právu není možné vykládat dané pravidlo obecně a „římsí právníci vycházeli při řešení otázek sem spadajících z konkrétních případů, a proto jejich stanoviska byla vyjádřena převážně kazuisticky“⁶⁴. Obecně lze vznik vlastnického práva k přírůstku rozdělit na vznik:

1. spojení věcí movitých
2. spojení věcí nemovitých
3. spojení věci movité a nemovité.

3.2.1. Spojení věcí movitých

Možným způsobem nabytí vlastnického práva přírůstkem je spojení věcí movitých, které rozdělujeme na spojení smíšením, slitím (*commixtio*) a specifikací. Prvním způsobem dochází k nabytí vlastnictví spojením dvou sypkých nebo kapalných látek. Druhým specifikací (zpracováním), a to kovem (*ferruminatio*), obrazem (*pictura*), písmem (*scriptura, textura, tinctura*).

Při spojení bylo třeba určit, která věc je hlavní a která vedlejší, a to pro správné určení vlastníka. Vzniklý celek totiž náleží vlastníkovi věci hlavní. „Hodnota spojených věcí přitom nehrála žiadnu ulohu. Základným kritériom bolo právo prisvojiť (vindikovať) si vec.“⁶⁵

3.2.1.1. Spojení písmem

Možná právě proto, že hodnota věci nebyla základním kritériem, vznikaly problémy s určením věci hlavní. S odkazem na předchozí způsoby nabytí vlastnického práva přírůstkem uvádí Gai Ins. 2, 77. *Aedem ratione probatum est, quod in chartulis sive membranibus meis aliquis scripserit, licet aureis litteris, meum esse, quia litterae chartulis sive membranibus cedunt. Itaque si ego eos libros easve membranas petam nec impensam scripturae solvam, per exceptionem doli*

⁶³ KINCL, Jaromír a URFUS, Valentin. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. str. 229. Edice Učebnice. ISBN 80-7038-134-5.

⁶⁴ Tamtéž

⁶⁵ REBRO, Karol a BLAHO, Peter. *Římské právo*. 3., dopl. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2003. str. 266. ISBN 80-89047-53-X.

mali summoveri potero. „Z téhož důvodu se uznává, že se mým vlastnictvím stává to, co by někdo napsal na můj papír nebo pergamen, třeba i zlatým písmem: protože písmo ustupuje papíru nebo pergamenu. Vymáhám-li tedy vydání těch knih či těch pergamenů já a nechci-li (přítom) uhradit náklady na psaní (vynaložené), mohu být odmítnut námitkou zlého úmyslu.“⁶⁶

3.2.1.2. Spojení obrazem

Druhým způsobem spojení je specifikace obrazem. Gai Inst. 2, 78. *Sed si in tabula mea aliquis pinxerit veluti imaginem, contrabatur; magis enim dicitur tabulam picturae cedere. Cuius diversitatis vix idoneae ratio redditur; certe secundum hanc regulam si me possidente petas imaginem tuam esse, nec solvas pretium tabulae, poteris per exceptionem doli mali summoveri; at si tu possideas, consequens est, ut utilis mihi actio adversum te dari debeat; quo casu nisi solvam inpensam picturae poteris me per exceptionem doli mali repellere, utique si bonae fidei possessor fueris. Illud palam est, quod sive tu subriperis tabulam sive alius, competit mihi furti actio. „Jestli by však někdo namaloval (něco) na mou desku, například obraz, uznává se opak: převládá totiž názor, že deska ustupuje malbě. Uvést přesvědčivý důvod této rozdílné úpravy je sotva možné. Ovšem jsem-li já držitelem (desky) a ty podle toho pravidla žaluješ, že obraz je tvůj, můžeš být odmítnut námitkou zlého úmyslu, nezaplatíš-li (mi) cenu desky. Jsi-li naproti tomu držitelem ty, musí se rovněž mně poskytnout proti tobě žaloba pomocná (actio utilis). A nezaplatím-li v tom případě náklady na malování, můžeš mě odrazit námitkou zlého úmyslu, zejména byl-li bys držitelem v dobré víře. Jasně je (také) to, že odejmeš-li mně potajmu desku ty anebo někdo jiný, přísluší mi žaloba pro krádež.“⁶⁷*

3.2.1.3. Spojení kovem

Konečně poslední způsobem je spojení kovem, kdy z určité věci vzniká zpracováním věc nová. Příkladem tohoto spojení je socha, které přidám chybějící ruku. Dig. 6.1.23.2 *Si quis rei suae alienam rem ita adiecerit, ut pars eius fieret, veluti si quis statuae suae brachium aut pedem alienum adiecerit, aut scypho*

⁶⁶ KINCL, Jaromír, ed. *Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách. Institutiones; k vyd. připravil, z lat. orig. přel a úvodní studii napsal Jaromír Kincl*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. str. 90. ISBN 80-210-2196-9.

⁶⁷ KINCL, Jaromír, ed. *Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách. Institutiones; k vyd. připravil, z lat. orig. přel a úvodní studii napsal Jaromír Kincl*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. str. 90. ISBN 80-210-2196-9.

ansam vel fundum, vel candelabro sigillum, aut mensae pedem, dominum eius totius rei effici vereque statuam suam dicturum et scyphum plerique recte dicunt. „Mnozí (právníci) správně tvrdí, že připojil-li kdo cizí věc ke své, tak že se stala její částí, např. připojil-li kdo ke své soše cizí ruku nebo nohu nebo k nádobě držadlo či dno, ke svícnu ozdobu, ke stolu nohu, stává se vlastníkem celé věci a právem nazývá sochu, nádobu (aj.) svými.“⁶⁸

3.2.1.4. Oddělení věci

Věci se mohou nejen spojovat, ale také oddělovat, „dojde-li ke zrušení spojení, pak ožívuje vlastnické právo vlastníka vedlejší věci. Po dobu trvání nemůže vlastník věci vedlejší žalovat žalobou na vydání věci (ta totiž neexistuje), ale může se domáhat oddělení věci, jestliže to umožňuje povaha spojení.“⁶⁹ Jako příklady zrušitelného spojení uvádí P. DOSTALÍK s odkazem na římské prameny například kámen zasazený do prstenu, ruku zasazenou do sochy, kolo od vozu zasazené do cizího vozu.⁷⁰ Jako nezrušitelné spojení pak roucho, do kterého byly vetkány cizí nitě⁷¹ nebo papír který byl popsán cizím zlatým inkoustem.

Jako příklad oddělitelného spojení uvádí P. DOSTALÍK ruku vsazenou do sochy. Ruka vsazená do sochy může být příkladem, ale jen za určitých podmínek. Jedná-li se o vsazení olovené ruky do sochy, lze hovořit o oddělitelném spojení. Vlastník věci se však nemůže domáhat vydání věci, ale oddělení věci, a to pomocí *actio ad exhibendum*. Kdyby však sochy byly ze stejného materiálu, stejného

⁶⁸ BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. str. 207. ISBN 80-7066-579-3.

⁶⁹ DOSTALÍK, Petr. Judikatura nejvyššího soudu z pohledu Digesta císaře Justiniána na příkladu přírůstku, užitku a plodu [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: www.rimskepravo.cz/file/74/prirustek-a-plod-final4.pdf

⁷⁰ Dig. 10.4.7.1

Ulpianus 24 ad ed.:

„Sed si rotam meam vehiculo aptaveris, teneberis ad exhibendum (et ita pomponius scribit), quamvis tunc civiliter non possideas.“

Jestliže bylo kolo od vozu zasazeno do cizího vozu, je věc k předložení (píše i Pomponius), protože ho už nevlastní.

⁷¹ Dig. 10.4.6

Paulus 14 ad sab.:

„Gemma inclusa auro alieno vel sigillum candelabro vindicari non potest, sed ut excludatur, ad exhibendum agi potest: aliter atque in tigno iuncto aedibus, de quo nec ad exhibendum agi potest, quia lex duodecim tabularum solvi vetaret: sed actione de tigno iuncto ex eadem lege in duplum agitur.“

kovu (*metallum*), tak by připojenou část nebylo možné oddělit a vlastník věci vedlejší by tak mohl žádat pouze cenu končetiny.

3.2.2. Spojení věcí nemovitých

Právník GAIUS uvádí, že podle přirozeného práva stává se našim vlastnictvím i to, co nám přibývá jako naplavenina. Má se pak za to, že jako naplavenina nám přibývá to, co řeka na náš pozemek přináší tak pomalu, že nejsme s to posoudit, jak mnoho v tom kterém okamžiku toho přibývá. Proto se běžně říká, že jako naplavenina přibývá to, co přibývá tak pomalu, že klame náš zrak.

Právník GAIUS dále uvádí příklad, kdy řeka urve nějaký kus tvého pozemku a připlaví jej k jinému. V tomto případě zůstane pozemek tvůj.

„At si in medio flumine insula nata sit, haec eorum omnium communis est, qui ab utraque parte fluminis prope ripam praedia possident; si vero non sit in medio flumine; ad eos pertinet, qui ab ea parte quae proxima est iuxta ripam praedia habent.“ „Vznikl-li však ostrov, je tento (ostrov) spoluvlastnictví všech těch, kdo při břehu po obou stranách drží pozemky. Ale není-li (ostrov) uprostřed řeky, připadá těm, kdo mají pozemky při břehu té strany, která je nejbližší.“⁷²

Rozdíl mezi naplaveninou a odtrhnutou půdou tedy spočívá v okamžiku nabytí vlastnického práva. Zatímco naplaveninu, nános získával vlastník pozemku ihned, odtrhnutou půdu až zapuštěním kořenů.

⁷² KINCL, Jaromír, ed. *Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách. Institutiones; k vyd. připravil, z lat. orig. přel a úvodní studii napsal Jaromír Kincl*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. str. 90. ISBN 80-210-2196-9.

Dalším případem je, když řeka opustila své řečiště (*alveus derelictus*), řečiště připadalo pobřežním vlastníkům po obou stranách řeky, mezi které se rozdělilo podle šířky jejich pozemků.⁷³

Významnou byla v římském právu zásada *superficies solo cedit* (povrch ustupuje půdě). „Na základe zásady *superficies solo cedit* sa vlastník pozemku stal vlastníkom stavby na ňom postavenej, bez ohľadu na to, či staval z vlastního, alebo z cudzieho stavebného materiálu.“⁷⁴ Profesor P. BLAHO tuto zásadu dále vysvětluje a zároveň poukazuje na vlastníka, který se sice stal vlastníkem budovy, ale ne vlastníkem původního cizího stavebního materiálu, protože vlastníkovi materiálu patřilo vlastnické právo k materiálu i po jeho použití. Vlastník pozemku měl tedy dvojí postavení, vlastník k pozemku na straně jedné a držitele stavebního materiálu na straně druhé, a to do té doby než stavba nějakým způsobem nezanikla.

3.2.3. Spojení věci movité a nemovité

Výše uvedená římská zásada *superficies solo cedit* platila i pro spojení movitých věcí s nemovitou. Příkladem je již zmiňované zasetí obilí⁷⁵, přirostlé stromy a ostatní rostliny. Ve chvíli, kdy se věc movitá stala pevnou součástí

⁷³ Dig. 41.1.7.5

Gaius 2 rer. cott.:

„Quod si toto naturali alveo relicto flumen alias fluere coeperit, prior quidem alveus eorum est, qui prope ripam praedia possident, pro modo scilicet latitudinis cuiusque praedii, quae latitudo prope ripam sit: novus autem alveus eius iuris esse incipit, cuius et ipsum flumen, id est publicus iuris gentium. quod si post aliquod temporis ad priorem alveum reversum fuerit et ^ ^ flumen, rursus novus alveus eorum esse incipit, qui prope ripam eius praedia possident. cuius tamen totum agrum novus alveus occupaverit, licet ad priorem alveum reversum fuerit flumen, non tamen is, cuius is ager fuerat, stricta ratione quicquam in eo alveo habere potest, quia et ille ager qui fuerat desiit esse amissa propria forma et, quia vicinum praedium nullum habet, non potest ratione vicinitatis ullam partem in eo alveo habere: sed vix est, ut id optineat.“

Jestliže by proud opustil své přirozené řečiště, začal proudit jinde, bude původní řečiště patřit těm, kteří mají pozemky podél břehu v poměru rozsahu pozemků a nové koryto se bude řídit stejným právem jako řeka sama, tzn., že se stane veřejným statkem podle zákona národů. Jestliže by se řeka měla vrátit po určité době do svého původního řečiště, bude nové koryto opět patřit těm, kteří vlastní půdu podél břehů. Pokud nové řečiště zabírá celý pozemek (i když se řeka vrátila do svého původního řečiště), nemůže ten komu patřila půda uplatňovat žádný nárok na řečiště řeky, protože pozemek, který dříve patřil jemu, přestal být jeho po ztrátě své původní podoby. Protože od té doby nemá sousední zemi, nemá ani sousedství a z téhož důvodu nemá nárok na jakoukoli část opuštěného řečiště: stěží však budete dodržovat toto pravidlo.

⁷⁴ REBRO, Karol a BLAHO, Peter. *Římské právo*. 3., dopl. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2003. str. 265. ISBN 80-89047-53-X.

⁷⁵ Viz kapitola druhá, Nabývání vlastnického práva držitelem v dobré víře.

pozemku, stala se z ní věc vedlejší. U rostlin tento okamžik nastával zapuštěním kořenů (*implantatio*), u obilí zasetím (*satio*).

3.3. Rozdíl mezi přírůstkem a plodem

Plod je v předchozích částech popsán jako pravidelný, hospodářský a hmotný výtěžek plodonosné věci. Patří sem plody organické, jako je například ovoce, mléko, mláďata zvířat, polní plodiny nebo dříví a plody neorganické jako je například kamení, písek, nerosty. Dále *fructus civiles*, pravidelný výnos věci na základě právního vztahu, typicky pramenící z vlastnictví, nájmu a jiných výše popsaných. *Fructus* pak náleží vlastníkovu plodonosné věci nebo jinému věcně oprávněnému.⁷⁶

Rozdíl mezi přírůstkem na základě předchozích částí vyvozují zejména v obsahu pojmu, ale také v oblasti vzniku. Přírůstek v širším smyslu zahrnuje plody a můžeme položit pomyslné rovnítko mezi plod a přírůstek (při přísném zachování pořadí). O záměně pořadí, tedy rovnici přírůstek = plod nelze hovořit, protože plod je pojmem užším a každý přírůstek není plodem. Nabývání vlastnického práva přírůstkem, stejně jako nabývání vlastnického práva k plodům je originárním způsobem nabývání vlastnického práva⁷⁷. Přírůstek však vzniká na základě právní skutečnosti, a to i bez vůle vlastníka jak již bylo popsáno v této kapitole, část první.

Plod (*fructus*) je pravidelný hospodářský výtěžek, který pochází z plodonosné věci rozdílně od přírůstku, o kterém nelze vždy říci, že pochází z plodonosné věci. Plodonosnou věc vlastník nebo jiný oprávněný drží, užívá, požívá nebo třeba pronajímá. Vše primárně z důvodu chtěného prospěchu, ať už v podobě plodiny organické, neorganické nebo plodu civilního. Když to přírůstek, v podstatě „*připluje*“ sám, bez právních úkonů, jak je pro právní skutečnosti typické. Jedná se o cosi nepožadovaného (ve smyslu bez projevu vůle nebo dokonce proti vůli dosavadního majitele), nedá se však říct, že vždy nežádoucího. To co je z pohledu původního vlastníka nežádoucí může být pro nového vlastníka žádoucím a naopak. Z mého pohledu není možné doktrinální vymezení žádoucího a nežádoucího. Jedná se opět o kazuistiku se subjektivním prvkem spočívajícím v osobě původního a nového vlastníka.

⁷⁶ Viz část první, Plod v římském právu.

⁷⁷ S výjimkou nabývání vlastnického práva k plodu na základě nájemní smlouvy (derivativní způsob nabývání vlastnického práva).

3.4. Plod a užitek v ŘP

Fructus v širším smyslu zahrnuje plody a užitky, ovšem římské právo mezi nimi rozlišuje. *Fructus* je tedy v nejširším smyslu pravidelný hospodářský výtěžek věci, a to jak plody organické, tak plody anorganické. *Fructus civiles* jsou pak zvláštním druhem plodu sic jsou pravidelným výtěžkem. Pravidelný výtěžek z civilních plodů totiž vzniká v důsledku právního poměru, v němž se nalézá.

Nelze však zaměňovat plody civilní a užitky. „*Není totiž z právního hlediska rozdíl mezi jablkem ze stromu, který se nachází na pozemku a nájmem z tohoto pozemku.*“⁷⁸

Užitek je římským právem vymezen negativní definicí, jak podává i P. DOSTALÍK. „*To co není plodem, jako je dítě otrokyně, maso z domácího zvířete, dřevo z ovocného stromu, označovali Římané termínem in fructo non esse, doslova není plodem, a česká romanistika tyto věci označuje termínem užitek.*“

Užitek nelze zaměňovat s plody a pozitivně lze užitek vymezen jako právní statek, hmotný i nehmotný, který vzniká na základě určitého právního titulu (např. smlouvy) určité osobě (např. vlastníkovi, držiteli v dobré víře, nájemci nebo sousedovi) a je nutné ho odlišovat od věcných práv, jako jsou například služebnosti nebo zástavní právo. Stejně tak je nutné ho odlišovat od činností, které vedou k jeho vzniku, kdy příkladem může být tvorba či hospodářská činnost. Je možné jej vymezen také jako uspokojení z věci, což podle mě nepostačuje k odlišení od plodu a pro užitek jsou tedy nutné tyto předpoklady:

1. Uspokojení z věci – subjektivní pocit uspokojení se snahou maximalizace užitku.
2. Odlišení od plodu – ve smyslu „*in fructo non esse*“.
3. Odlišení od věcných práv a činností k jeho vzniku – tato práva (činnosti) není možné ztotožňovat s užitekem. Ten na jejich základě vzniká⁷⁹.

⁷⁸ DOSTALÍK, Petr. Judikatura nejvyššího soudu z pohledu Digesta císaře Justiniána na příkladu přírůstku, užitku a plodu [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: www.rimskepravo.cz/file/74/prirustek-a-plod-final4.pdf

⁷⁹ Užitek nemusí vůbec vzniknout, jelikož může nastat situace, kdy k subjektivnímu uspokojení nedojde. Například náklady na pronajatý pozemek přesahují užitek, který vlastníkovi zbývá. Oprávněný musí nést schodek nebo užívání opustit. Oprávněný, tak nemá žádný užitek.

4. Moderní pojetí plodu

Plod není moderní literaturou definován tak široce a samostatně jako v římském právu, ovšem často bývá popisován v návaznosti na přírůstek. Přírůstek lze dle moderní literatury vymezit jako jeden z právních důvodů nabytí vlastnického práva, jež můžeme rozdělit na přirozený, umělý a smíšený. Moderní zákoníky se stavěly k rozlišování plodu, přírůstku a užitku různě. Nejprve se budu zabývat pojetím plodu dle Obecného občanského zákoníku (OZO), za druhé plodem dle tzv. Středního občanského zákoníku (SOZ), za třetí Občanským zákoníkem a konečně Novým občanským zákoníkem (NOZ).

Občanský zákoník nutno rozdělit na část vyhrazenou původnímu znění občanského zákoníku (POZ) a část po novele občanského zákoníku z roku 1991 (OZ).

4.1. Plod dle OZO

Obecný občanský zákoník vycházel z římského práva, jeho zásad a institutů. Plod je zákoníkem i literaturou jasně vymezen a v podstatě odpovídá římskoprávnímu pojetí plodu.⁸⁰

4.1.1. Nabývání vlastnického práva k plodu majitelem

Obecný občanský zákoník věnuje přírůstku značnou pozornost, a to v hlavě čtvrté „O nabytí vlastnického práva přírůstkem“. Dle § 404 se přírůstkem nazývá vše, co z věci vzejde nebo nově k ní přibude, aniž to bylo někým jiným vlastníkovi odevzdáno. K přírůstku dojde cestou přirozenou nebo umělou nebo oběma zároveň.

Následující paragrafy klasifikují přírůstek stejně jako v římském právu na přírůstek přirozený a přírůstek umělý zpracováním nebo smíšením vůbec. Přirozený přírůstek vznikal plodinami, z vrhu zvířat, z ostrovů, z opuštěného řečiště, naplavením nebo ze strže.

Dle § 405 přirozené plody pozemku a užitky náleží (příbydou) vlastníkovi pozemku. Ustanovení zákona přitom přísně rozlišuje mezi užitkem a plodem, a proto uvádí příklady *fructus naturales* (byliny, houby a podobné) a užitky zvířete.

⁸⁰ Viz. RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008. str. 111. ISBN 978-80-7357-389-8.

V návaznosti na plody a užitky stanovuje následující paragraf takto: „*Vlastník zvířete, které bylo oplodněno zvířetem jiného, není tomuto povinen odměnou, ledaže by byla vymíněna.*“

Přírůstek ostrovem byl upraven stejně jako v římském právu. Ostrov vzniklý uprostřed řeky patřil vlastníkům pozemků na obou březích podél ostrova. Ostrov si rozdělili dvěma rovnými díly a podle poměru délek svých pozemků. Ostrovy ve splavných řekách byly vyhrazeny státu. Opustila-li řeka své řečiště, náleží její řečiště držitelům sousedních břehů obdobně jako vzniklý ostrov. Napáchala-li řeka opuštěním škody, náleží držitelům pozemků, kteří tímto utrpěli, náhrada škody z opuštěného řečiště nebo jeho hodnoty. Také země, kterou voda neznatelně naplavuje na břeh, náleží vlastníkovi břehu. Byl-li na cizí břeh silou proudu vržen značný kus země, ztratil původní držitel vlastnické právo, jestliže ho do roka nevykonal. Držitelé pozemků byli oprávněni upevnit svůj břeh. Naopak měnit řádný tok řeky nebo působit na újmu plavbě, mlýnům, rybářství a obdobným bylo zakázáno, případně vázáno na povolení politického úřadu.⁸¹

Zákoník se také po vzoru římského práva řídil zásadou „*povrch ustupuje půdě*“ (*superficies cedit solo*) z níž plyne, že vlastník pozemku je i vlastníkem stavby na něm postavené. Rozlišovalo se přitom mezi poctivým stavitelem a nepoctivým. Stavěl-li někdo ze svých hmot na pozemku bez vědomí a vůle vlastníka, případně stavba vlastníkovi pozemku. Pokud vlastník věděl, že se na pozemku staví a poctivému staviteli to nezakázal, měl právo na obecnou hodnotu za pozemek. Naopak stavba zřízena na cizím pozemku a z cizích hmot přirůstala vlastníkovi pozemku, přičemž stavitel byl povinen zaplatit vlastníkovi hodnotu hmot, a to obecnou nebo nejvyšší. Stejně jako v římském právu hrála klíčovou roli dobrá víra (*bona fide*).

Obdobně jako pro stavby tak platilo pro přírůstek smíšený. Bylo-li pole oseto cizím semenem nebo osázeno cizími rostlinami, patří tento přírůstek vlastníkovi pozemku, kdy rostliny už zapustily kořeny. Vlastnictví stromu se určovalo, podle toho, na kterém pozemku se nachází kmen, nikoli kořeny a jestliže se kmen nacházel na hranicích pozemků, vzniklo spoluvlastnictví. Platilo

⁸¹ Viz Obecný občanský zákoník (ABGB), císařský patent č. 946/1811 z 1. června 1811. § 407-§ 413.

přítom, že vlastník pozemku může vytrhat kořeny ze své půdy a oklestit větve zasahující do jeho vzdušného práva „nebo jinak jich užití“.⁸²

4.1.2. Nabývání plodů zástavním věřitelem

Zástavní právo je dle OZO § 447 „věcné právo, které je propůjčeno zástavnímu věřiteli, aby dosáhl uspokojení z věci, nebude-li závazek v určitý čas splněn“.

Zástavou mohla být každá obchodovatelná věc, movitá i nemovitá. Zástava movitých věcí nazývala se ruční zástava, nemovitých věcí pozemková zástava, hypotéka.

Rozsah zástavního práva se podle § 457 „vztahuje na všechny části náležející k volnému vlastnictví zástavcovu, na přírůstek a příslušenství zástavy, tedy i na plody, dokud ještě nejsou odděleny nebo vybrány“. Věta druhá § 457 poskytuje čtenáři výklad první věty: „zastaví-li tedy dlužník jednomu věřiteli svůj statek a druhému později jeho plody, má pozdější zastavení účinky, jen pokud jde o plody již oddělené a vybrané“.

Práva a povinnosti zástavního věřitele rozdělil zákoník na oprávnění zástavního věřitele, je-li zástava nepostačitelná, práva a povinnosti před splatností a po splatnosti pohledávky. Za prvé mohl zástavní věřitel žádat na zástavci jinou přiměřenou zástavu, jestliže zástava vinou zástavce nebo pro nedostatek věci jeví se nedostatečnou. V druhém případě věřitel nesměl užívat zástavu bez svolení zástavce a k jeho povinnostem patřilo věc opatrovat. Posledním případem se přistupovalo k dražbě, protože věřitel nebyl v určené době uspokojen.

Zástavní věřitel nabýval plody podobně jako v římském právu. V důsledku nesplněné pohledávky připadly plody právě zástavnímu věřiteli, nebylo-li dohodnuto jinak.

4.1.3. Právo užívací

Jednou z osobních služebností je právo užívací, které § 504 vymezuje jako možnost, aby někdo užíval cizí věc k vlastní potřebě a přitom neporušil její podstatu. Uživatel nesměl podstatu užívání změnit ani převést na jiného.

⁸² Viz Obecný občanský zákoník (ABGB), císařský patent č. 946/1811 z 1. června 1811. § 420 a násl.

Následující ustanovení, o užitečích, upravuje braní užiteků a jeho rozsah. Podle něj platí, že osoba mající užívací právo k věci smí brát její užitky přiměřené svému stavu, živnosti a domácnosti. *„Potřeba se určuje podle doby, kdy se užívání povolilo. Pozdější změny ve stavu nebo v živnosti oprávněného nedávají nároku na to, aby se užívání rozšířilo.“*⁸³

Zbylé užitky, které nenáleží uživateli, patřily vlastníkovému pozemku. K oprávnění užiteků náleží povinnost vlastníka udržovat všechna břemena vážnoucí na věci v dobré stavu. Přesáhly-li vlastníkovy náklady užiteků, musí nést oprávněný schodek nebo užívání věci opustit.

4.1.3.1. Zánik užívacího práva

Pro zánik užívacího práva platily ustanovení o zániku práv a závazků podle hlavy třetí a čtvrté třetího dílu OZO. Zvláštní ustanovení o zániku pak rozlišovala zánik z kázou pozemku služebného nebo panujícího, sjednocením, uplynutím času a smrtí.

Prvním módem zániku služebnosti popisuje § 525. *„Zkázou pozemku služebného nebo panujícího se služebnost sice staví; jakmile však pozemek nebo stavení jsou opět uvedeny v předešlý stav, služebnost opět nabude své dřívější účinnosti.“*

Druhým způsobem, zánikem služebnosti sjednocením rozumíme splynutí dvou osob v jednu a tím i sjednocení pozemku panujícího a služebného.

Za třetí služebnost zanikala uplynutím času a to zřizovateli služebnosti nebo majiteli služebnosti, jehož povinností bylo zjistit si omezení zřizovatele.

Služebnost mohla být omezena dosažením věku třetí osoby. Zemřela-li osoba dříve než dosáhla určitého věku, služebnost nezankla.

Také smrt způsobovala konec osobní služebnosti (nikoli bezvýjimečně). Služebnost smrtí nezankla, bylo-li právo výslovně rozšířeno na dědice anebo byla-li oprávněna celá rodina. Osobní služebnost mohla nabýt i právnická osoba (např. obec). Služebnost pak trvala, dokud trvala obec.⁸⁴

Stále roční renty nejsou podle OZO osobní služebností a jsou tedy převoditelné.

⁸³ Obecný občanský zákoník (ABGB), císařský patent č. 946/1811 z 1. června 1811. § 506

⁸⁴ Viz Obecný občanský zákoník (ABGB), císařský patent č. 946/1811 z 1. června 1811. § 529

4.1.4. Právo poživací

Druhou z osobních služebností je právo poživací, které umožňovalo užívat cizí věc za současného šetření její podstaty bez omezení.

Právo poživací se vztahovalo stejně jako v římském právu a dnes na věci nezužitelné. Zužitelné věci nebyly dle zákona předmětem užívání ani požívání, ovšem jejich hodnota ano. „*S hotovými penězi může oprávněný nakládat podle své libosti. Povolí-li se však požívání nebo užívání uložené jistiny, může oprávněný žádat jen úroky.*“⁸⁵

4.1.4.1. Práva a povinnosti poživatele

Práva a povinnosti poživatele zákoník nejprve vymezuje a poté rozděluje na práva a povinnosti spjaté s břemen váznoucím na věci, udržování věci, staveb a náklady na zlepšení.

„*Poživatel má právo na výnos, obyčejný i mimořádný; jemu náleží tedy také čistý užitek z horních podílů, získaný se zachováním platného horního řádu, a dříví vykácené podle pravidel lesního hospodaření.*“⁸⁶ Naopak na poklad nalezený v pozemku nárok nemá.

Ustanovení práva a povinnosti poživatele, co do břemen váznoucích na věci vymezuje čistý užitek jako užitek po srážce všech nutných nákladů. Poživatel podle něj přejímá všechna břemena, která na služebné věci vázla v době povolení požívání a tedy také úroky z jistin na ní zapsaných. Poživatel je povinen zaplatit všechny dávky, které má z věci platit, pokud je lze uhradit z užitků vzniklých požíváním. Poživatel nese také náklady na dosažení plodů.

Co do udržování věci je podle § 513 poživatel povinen, „*aby jako dobrý hospodář udržoval, a aby z jejího výnosu opatřoval opravy, doplňky a obnovy*“. Zmenší-li se hodnota služebné věci řádným užíváním bez viny poživatele, nenese poživatel odpovědnost.

Prošla-li stavba nutnou rekonstrukcí ze strany vlastníka, byl poživatel povinen platit mu úrok z jistiny, která byla vynaložena. Výše úroku se odvíjela od míry zlepšení požívání. Naopak provedl-li nutnou rekonstrukci poživatel, protože vlastník na výzvu k nutné opravě nereagoval, pak poživateli náleželo právo na

⁸⁵ Obecný občanský zákoník (ABGB), císařský patent č. 946/1811 z 1. června 1811. § 510.

⁸⁶ Tamtéž, § 511.

náhradu škody. Neprovedl-li opravu ani vlastník ani poživatel, měl poživatel rovněž nárok na náhradu škody, a to přiměřenou za to, co požívání uniklo. Náhrada škody se uplatňovala po skončení požívání. Poživatel není povinen dovolit stavby, jež nejsou nutné, ale pouze prospěšné pro zvýšení výnosu a má právo na náhradu škody, jež mu tím vznikne.

Konečně náklady na zlepšení. Co poživatel vynaložil bez vlastníkovu souhlasu na rozmnožení trvalých užitků, může si vzít nazpět. Ovšem užitky, které tu ze zlepšení dosud jsou, mohl poživatel žádat pouze za podmínky, že ji může žádat jednatel bez příkazu.⁸⁷

4.1.4.2. Príděl požitků při zániku požívání

Při skončení požívání, bylo dle zákona nutné vypořádat se s poživatelem. Vlastníkovi patřily tzv. stojaté plody. Poživateli nebo jeho dědicům náležela náhrada vynaložených nákladů k dosažení plodů, stejně jako držitel v dobré víře. „*Na jiné užitky má poživatel nebo jeho dědicové nárok podle toho, jak dlouho požívání trvalo.*“⁸⁸

4.1.4.3. Zánik poživacího práva

Viz zánik práva užívacího.

4.1.5. Nabývání vlastnického práva k plodům jinými osobami

Obdobně jako v římském právu nabývaly vlastnická práva k plodům jiné osoby, zejména vlastníci sousedních pozemků. Sousedská práva spočívala stejně jako dnes povinnosti držitele služebné věci, aby strpěl (*pati*), opomíjel (*omitere*). Podle § 477 mezi polní služebnosti patří kromě jiných právo hlídat a pást dobytek, právo na cizím pozemku kácet dříví, sbírat suché větve a chrastí, sbírat žaludy, shrabovat listí. Dále mezi polní služebnosti patří právo honby, rybolovu a čížby nebo také právo lámat kámen, kopat písek a pálit vápno.

Právo pastvy se vztahovalo „*na každý druh tažného, hovězího a skopového dobytka*“.⁸⁹ Právo pastvy se nevztahovalo na dobytek vepřový, drůbež a

⁸⁷ Obecný občanský zákoník (ABGB), císařský patent č. 946/1811 z 1. června 1811. § 517.

⁸⁸ Tamtéž, § 519.

⁸⁹ Obecný občanský zákoník (ABGB), císařský patent č. 946/1811 z 1. června 1811. § 499.

v krajinách lesnatých na kozy. Vyloučen z pastvy byl dobytek nemocný, nečistý nebo cizí.

Zákon upravoval také počet vyháněného dobytka, čas pastvy, ale i rozsah užívání. Měnil-li se počet dobytka, řídil se poměr podle stavu prvních tří let. Do počtu se nezapočítávala mláďata. Dobu pastvy určoval obyčej každé obce a omezovaly ji také politické předpisy. Pasení nesmělo omezovat ani ztěžovat hospodaření. Pro právo pastvy je podstatné, že se nevtahuje na užívání jiného. Oprávněný mohl pást dobytek, ale nesměl sekat trávu, vylučovat vlastníka ze spolu pastvy nebo dokonce porušovat podstatu pastviny.

Předpisy týkající se pastvy dobytka se přiměřeně vztahovaly i na jiné služebnosti. Podle § 503 se výše uvedeného užije na právo lapání zvířete, kácení dříví, lámání kamene a ostatní služebnosti.

4.2. Plod podle SOZ

Občanský zákoník z roku 1951 plod nevymezuje, ale pojednává o plodech v souvislosti s přírůstkem v § 124. „*Co se na pozemku urodí, přibude tomu, či je pozemek; mláďata a jiné užitky pocházející od zvířete přibudou tomu, či je zvíře.*“

Rozdíl mezi přírůstkem, plody a užitky není sice zákonem vymezen tak jasně a podrobně jako v obecném občanském zákoníku, ale jsou zde náznaky rozdílu. SOZ už neobsahuje podrobné a přehledné zpracování rozdělení přírůstku a plodu jako OZO, ale autoři si byli vědomi rozdílu mezi přirozenými a umělými přírůstky. SOZ hovoří o přírůstcích přirozených a přírůstcích vzniklých zpracováním. Celková koncepce vlastnictví je zde při tom podřízena socialistickému vlastnictví.

Pojem služebnosti ze zákona vymizel a SOZ, hlava devátá hovoří pouze o věcných břemenech, která podobně jako služebnosti omezují vlastníka služebnosti ve prospěch někoho jiného.

Právo užívací a požívací tedy patřilo mezi věcná břemena. Užívání omezoval zákoník vlastní potřebou. Uživatel směl užívat cizí věc k vlastní potřebě a ve stejných mezích měl právo na výnos věci. Nesměl měnit podstatu věci. Vlastníku věci náležely všechny užitky, které mohl brát, aniž by krátil uživatele. Vlastník nesl všechny náklady na udržování věci v dobrém stavu a obdobně jako v OZO byl uživatel povinen podílet s vlastníkem na nákladech přesahujících užitky vlastníka. Právo na výnos patřilo mezi poživatelova nejpodstatnější práva

ovšem za podmínky šetřit podstaty cizí věci. K oprávněním náležela povinnost nést náklady na údržbu, opravy a pojištění proti škodám.⁹⁰

Rozdělení plodů mezi vlastníka a poživatele upravuje SOZ v § 180 odst. 1. *Když končí požívání, náležejí plody ještě neoddělené vlastníkovi, pokud to neodporuje jednotnému hospodářskému plánu.* Vlastník byl povinen nahradit poživateli vše, co k dosažení plodů vynaložil. Právo na jiné užitky se řídilo dobou požívání a ustanovení o rozdělení plodů se vztahovala i na užívání.

Další ustanovení týkající se plodu nalezneme v SOZ v rámci oprávněné držby a zástavního práva.

Oprávněnému držiteli náležely všechny vytěžené užitky stejně jako plody oddělené od věci. *„Všechny v době oprávněné držby vytěžené užitky věci a plody od ní oddělené jsou vlastnictvím držitele.“⁹¹*

Právo zástavní se podle § 188 *vztahuje nejen na zastavenou věc (zástavu), ale i na její přírůstek a příslušenství, avšak z plodů jen na ty, které nejsou odděleny.*

4.3. Plod podle POZ

Občanský zákoník z roku 1964 v původním znění stanovoval v § 130, že vlastník má právo užívat věc pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti, přičemž má právo na užitky a přírůstky věci, jakož i právo převést ji na jiného. Vlastník mohl věc převést nebo s ní nakládat jinak, nebylo-li to v rozporu se zájmy společnosti.

POZ upravuje plody opět z hlediska vlastnického práva k nim. Zákoník hovoří o plodech v kontextu s držbou, zástavním právem, bezdůvodným obohacením a oprávněným dědicem.

Oprávněnému držiteli se přiznávalo právo jako vlastníku, zejména právo na plody a užitky po dobu oprávněné držby. Naopak neoprávněný držitel neměl nárok na plody ani užitky. Mohl si však odpočítat nutné náklady na údržbu a provoz.⁹²

⁹⁰ Viz Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění k 1. lednu 1951. § 172 a násl.

⁹¹ Tamtéž, § 147.

⁹² Viz Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění k 1. dubnu 1964. § 130 a 131.

Rozsah zástavy upravoval § 151a, který určil, že zástavní právo se vztahuje na příslušenství věci, přírůstky a neoddělené plody.

Dále je plod nepřímo upraven § 458 odst. 2. podle něhož *musí být vydáno vše, co bylo neoprávněně získáno*. Může jít o přírůstky, plody či užitky.

Podle § 485 byl oprávněný dědic oprávněn brát užitky z dědictví. Nabyli-li dědictví neoprávněný dědic, náležely mu užitky pouze v případě, že nevěděl a nemohl vědět, že není dědicem. Věděl-li to nebo mohl vědět, vydal oprávněnému dědici i užitky od nichž si mohl odečíst nutné náklady.

4.4. Plod podle OZ

Novela občanského zákoníku z roku 1991 vnesla do zákoníku nejasné a špatně použitelné rozlišování tří uváděných kategorií. Navázala totiž na československou právní úpravu (POZ). Pro srovnání OZO uvádí v hlavě IV. rozdělení přírůstku včetně konkrétních případů. V OZO je problematika plodu a odlišování plodu od přírůstku zpracována přehledněji než v OZ. Ve spojitosti s plodem je nutné upozornit na absenci jedné skupiny práv vlastníka, a to *ius abutendi*, které uvádělo už římské právo. Další špatně použitelné ustanovení nalezneme v § 135 OZ, jež bude popsána níže.

Novela bez větších změn platila do konce loňského roku a úprava plodů se v něm objevuje hned několikrát. § 123 vymezuje vlastníka jako osobu oprávněnou své vlastnictví držet, užívat, požívat jeho plody a užitky a nakládat s nimi v mezích zákona.

Neoprávněný držitel je stejně jako v římském právu povinen věc vydat vlastníkovi včetně plodů, užitků a nahradit škodu, která vlastníkovi vznikla neoprávněnou držbou. § 131 dále uvádí, že neoprávněný držitel má právo odpočítat si nutné náklady na údržbu a provoz věci. Kritériem pro rozlišení držitelů byla rovněž *bona fide* a *mala fide*.

Ustanovení § 135a vymezuje vlastníka věci jako osobu již náleží i přírůstky věci, které byly odděleny od věci hlavní. Toto ustanovení se logicky nemůže vztahovat na plody, protože vlastníkem plodu může být i jiná oprávněná osoba než vlastník. Tuto myšlenku uznává i právní praxe. Užitkem lze označit věci oddělené od věci hlavní. Zákoník zahrnuje i faktor vzniku věci, a to oddělením od mateřské věci, takto vzniká plod i užitek. Toto dle mého názoru může evokovat použití ustanovení pro nesprávný případ (plody). HOLUB, FIALA

a BIČOVSKÝ správně rozdělují plody na přirozené a civilní, kdy jako příklad plodů přirozených správně uvádí ovoce ze stromu a úroky z peněz jako civilní plody, kde by šlo polemizovat o správnosti příkladu. Dále upozorňují na možnost vlastníka přenechat jinému brání plodů a užitků z věci a tím na případ, kdy se ustanovení zákona nevztahuje na plody. Na tento problém upozorňuje také komentář občanského zákoníku.⁹³

Zástavní věřitel je oprávněn domáhat se uspokojení ze zástavy, ale má také nárok na příslušenství zástavy, přírůstky a plody, které nebyly odděleny od věci hlavní.

Hlava třetí hovoří o užitcích v kontextu bezdůvodného obohacení, kdy s předmětem bezdůvodného obohacení musí být vydány i jeho užitky (pokud měl obohacený *mala fide*).

Oprávněnému a neoprávněnému dědici připadá ochrana podle § 585. Jestliže nepravý dědic nevěděl a ani nemohl vědět, že je nepravým dědicem, náleží mu kromě nákladů na dědictví také užitky z dědictví. Věděl-li to však nebo vědět mohl, je povinen vydat dědictví včetně užitků.

Judikatura upravuje plody v mnoha rozhodnutích. Příkladem je R 27/2003 podle něhož je správce konkurzní podstaty úpadce oprávněn věc držet, užívat a používat její plody a užitky (například jí pronajímat a inkasovat užitky) i v průběhu sporu o vyloučení věci ze soupisu majetku konkurzní podstaty to bez zřetele k tomu, zda je úpadce vlastníkem věci.

Dále jsou plody upraveny judikátem NS sp. zn. 22 Cdo 509/2003, Nejvyšší soud považuje těžení dřevní hmoty na lesním pozemku za brání užitků.

Rozdílně od současné soudní praxe řešilo zmiňovanou problematiku římské právo. Z výše uvedeného vyplývá, že Římané rozlišovali mezi pravidelnou těžbou dřeva (pravidelná činnost za účelem získání plodů) a „nutnou těžbou“ (těžba k nutnému odstranění či žádoucímu odstranění, např. klestí). Zatímco získání dřeva pravidelnou těžbou je získání plodů, kalamitní těžba užitků.

P. DOSTALÍK také upozorňuje na rozlišování plodů a užitků římským právem i pro případ těžby dřeva. „*Je-li dřevo z lesa taženo lesnickým způsobem jedná se o plod, protože v tomto případě se jedná o pravidelný hospodářský*

⁹³ FIALA, J., KINDL, M., et al. *Občanský zákoník*. Komentář. I. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, str. 429. ISBN 978-80-7357-395-9.

výtěžek věci. Jestli by se však jednalo např. o kalamitní těžbu, pak se jedná o užitek.“

4.5. Plod podle NOZ

Nový občanský zákoník upravuje problematiku přírůstku, plodu a užitku v mnoha ustanoveních. Mezi klíčová patří ustanovení § 996 odst. 2, jež nahradilo původní § 123. Poctivému držiteli náleží všechny plody věci, jakmile se oddělí. Jeho jsou také všechny již vybrané užitky, které za držby dospěly. Nová úprava tedy obsahuje okamžik vzniku nároku poctivého držitele na plody a užitky. Důvodová zpráva zdůrazňuje možnost poctivého držitele věc zničit (*ius abutendi*).

Podle § 1012 NOZ má vlastník právo se svým vlastnictvím v mezích právního řádu libovolně nakládat a jiné osoby z toho vyloučit. Vlastníku se zakazuje nad míru přiměřenou poměrům závažně rušit práva jiných osob, jakož i vykonávat takové činy, jejichž hlavním účelem je jiné osoby obtěžovat nebo poškodit. „Tímto byl opuštěn výčet dílčích vlastnických oprávnění podle § 123 ObčZ (*ius possidendi, ius utendi, ius utendi a ius disponendi*); důraz na *ius disponendi* (pozitivní stránka vlastnického práva), za současného zdůraznění *ius exclusionis* – právo na vyloučení jiných z nakládání s vlastníkovou věcí (negativní stránka vlastnického práva).“⁹⁴

Nahrazen byl také § 127 ObčZ, a to výše uvedeným § 1012 NOZ a následujícími, podle nichž má vlastník právo s vlastnictvím nakládat a jiné osoby z toho vyloučit.

Podle § 1013 se vlastník zdrží všeho, co působí, že odpad, voda, kouř, prach, světlo, stín, hluk, otřesy a jiné podobné účinky (imise) vnikají na pozemek jiného vlastníka (souseda) v míře nepřiměřené místním poměrům a podstatně omezují obvyklé užívání pozemku; to platí i o vnikání zvířat. Zakazuje se přímo přivádět imise na pozemek jiného vlastníka bez ohledu na míru takových vlivů a na stupeň obtěžování souseda, ledaže se to opírá o zvláštní právní důvod.

Úpravu osudu cizí movité věci na pozemku jiného vlastníka rozvíjí § 1014 a násl. Podle něj má být cizí movitá věc na pozemku odevzdána vlastníkovi nebo si ji může vlastník věci vyhledat a odnést. Stejně tak může vlastník stíhat na cizím

⁹⁴ BĚLOHLÁVEK, A. J.; ČERNÝ, F.; JUNGWIRTHOVÁ, M.; KLÍMA, P.; PROFELDOVÁ, T.; ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 304 str. ISBN 978-80-7380-413-8.

pozemku chované zvíře nebo roj včel; vletí-li však roj včel do cizího obsazeného úlu, nabývá vlastník úlu vlastnické právo k roji, aniž je povinen k náhradě. Vlastník pozemku je také oprávněn věc zadržet, dokud mu nebude škoda nahrazena, případě složena jiná jistota.

Plody spadlé ze stromů a keřů na sousední pozemek náleží vlastníkovu pozemku. To neplatí, je-li sousední pozemek veřejným statkem. Nová úprava změnila úpravu susedských práv, podle níž nabýval vlastnictví k plodům spadlých ze stromů či keřů vlastník věci hlavní. Nově se tedy vlastníkem plodů stane vlastník sousedního pozemku.

Přesahující větve a kořeny může sused odstranit, a to šetrným způsobem, ve vhodné roční době, působí-li mu škodu či obtíže a vlastník věci tak přes žádost neučinil. Sused má pak právo na užitek z odstraněných větví a kořenů. Nový občanský zákoník však výslovně užitek nejmenuje, hovoří o zisku! Toto oprávnění suseda se vztahuje také na jiné rostliny.

ObčZ § 135 stanovil, že vlastníku věci náleží i přírůstky věci, i když byly odděleny od věci hlavní. NOZ toto nahradil §§ 1066 – 1073. Za pozornost stojí záměna a tedy evidentní nerozlišování přírůstku a plodu.⁹⁵ Přírůstkem nemovité věci je podle NOZ § 1066, který stanovuje, že plody které pozemek vydá sám od sebe, aniž je obděláván, náleží vlastníkovu pozemku. Totéž obdobně platí o přirozených plodech jiných nemovitých věcí. Pro přírůstky platí, že strom náleží tomu, z jehož pozemku vyrůstá kmen. Je-li kmen na hranici pozemků různých vlastníků, je strom společný. Podle § 1068 zemina naplavená poznenáhla na břeh náleží vlastníkovu pobřežního pozemku. To platí o přírůstcích vzniklých působením větru nebo jiných přírodních sil. O další typ spojení věcí nemovitých se jedná, pokud je velká a rozeznatelná část pozemku odplavena k jinému břehu. Odplavená část břehu se stává součástí pobřežního pozemku, neuplatní-li původní vlastník své právo do jednoho roku. Oddělí-li vodní tok od pozemku jeho část, čímž vznikne ostrov, je vlastníkem ostrova původní vlastník pozemku. V ostatních případech náleží ostrov vlastníkovu koryta. Vodní koryto, které vzniklo stržím nebo v důsledku vzniku ostrova se stává vlastnictvím vlastníka původního koryta.

⁹⁵ § 1066 až 1073 jsou umístěny v části třetí, oddíl 2- Nabývání vlastnického práva, pododdíl 2- Přirozený přírůstek.

Přirozený přírůstek movité věci upravuje NOZ v § 1072 a § 1073. Přirozený přírůstek movité věci náleží jejímu vlastníkovi. Dále hovoří o plodech vydávaných zvířetem jako o přírůstku. Jako typický smíšený přírůstek uvádí důvodová zpráva k § 1088 NOZ osázení pozemku semenem nebo rostlinami jiného vlastníka.

4.5.1. Usus a ususfructus v NOZ

Nový občanský zákoník hovoří o plodech a užitcích v souvislosti s užívacím a poživací právem, které je upraveno v § 1283 a navazujících. Užívacím právem se uživateli poskytuje právo užívat cizí věc pro vlastní potřebu a potřebu jeho domácnosti. Změní-li se tyto potřeby po zřízení služebnosti, nezakládá to uživateli právo na její rozšíření.

„Vlastníku věci náleží všechny užitky, které může bez zkrácení práva uživatele. Vlastník však nese všechny její závady a musí věc udržovat v dobrém stavu. Přesahují-li náklady užitek, který vlastníkovi zbývá, musí uživatel buď tyto zvýšené náklady nést, anebo od užívání upustit.“⁹⁶

Poživací právo je v NOZ § 1285 charakterizováno jako služebnost poživacího práva, jež poživatele opravňuje věc užívat, brát z ní plody a užitky. *„Služebností poživacího práva se poživateli poskytuje právo užívat cizí věc a brát z ní plody a užitky; poživatel má právo i na mimořádný výnos z věci. Při výkonu těchto práv je poživatel povinen šetřit podstatu věci.“*

Poživatel nemá právo na věc nalezenou v pozemku a přejímá všechny závady, které na věci vázly v době, kdy byla služebnost zřízena. Mezi poživatellovy povinnosti dále patří nést náklady, bez nichž by se plodů a užitků nedosáhlo.

Úprava právních poměrů k věci po skončení užívacího práva je upravena § 1293. *„Když skončí požívání, náleží plody ještě neoddělené vlastníkovi. Vlastník však nahradí, co na ně poživatel vynaložil, podle ustanovení o poctivém držiteli. Na jiné užitky má poživatel právo, podle toho, jak dlouho požívání trvalo.“*

⁹⁶ Zákon č. 89/2012., nový občanský zákoník. § 1284.

Závěrem lze říci, že NOZ vychází z klasického dělení přírůstku na přirozený, umělý a smíšený, ovšem mezi přírůstky a plody nerozlišuje. Podle mého názoru je jednou z příčin této chyby právě vývoj občanských zákoníků. Již od středního občanského zákoníku docházelo k postupnému oslabování rozlišení mezi přírůstkem, plodem a užitkem a celkovému zúžení občanského zákoníku. Výraznou změnou prošlo i pojetí vlastnictví, které s plody neodmyslitelně souvisí. Zatímco OZO můžeme použít i jako obsáhlou učebnici práva, tak OZ je velice stručný. OZO stanovuje normu chování a obvykle následuje její vysvětlení, rozšíření. OZ stanovuje normu chování, ale ta je obvykle opředena více otázkami, které je nutné dohledat v jiných zdrojích. NOZ se sice svou koncepcí vrací k OZO, který má kořeny v římském právu a řešené kategorie uvádí, ale na rozdíl od OZO mezi přírůstkem a plodem nerozlišuje, pojmy zaměňuje. Nelze říci, že přírůstek je plod. Může být plodem, ale nemusí. Důvodová zpráva k NOZ přitom hovoří o vládním návrhu občanského zákoníku bývalého Československa z r. 1937 jako o základním ideovém zdroji rekonstrukce. „Z koncepčního hlediska má význam, že tento vládní návrh sledoval modernizační revizi rakouského všeobecného zákoníku občanského (ABGB) z r. 1811“⁹⁷. Úprava plodů přitom navázala na československou právní úpravu.

⁹⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník [online]. str. 17. [cit.2014-03-4]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Závěr

Obsahem této práce je zkoumání problematiky plodu a plodonosné věci, jak z pohledu římského práva, tak moderních právních úprav. Klíčovou část této práce je možné rozdělit na dvě části. První se skládá ze tří kapitol a je věnována výhradně římskému právu. Jedná se o kapitolu druhou až čtvrtou. Druhou část tvoří moderní úprava, obsažena v kapitole páté.

První část, kapitola druhá s názvem plod a plodonosná věc v římském právu je vyhrazena vysvětlení pojmů plodu a plodonosné věci včetně definice a vzájemných souvislostí. Třetí kapitola popisuje nabývání vlastnického práva k plodům různými osobami, a to pod názvem vlastnictví k plodu a plodonosné věci. Při každé osobě, popřípadě institutu je vždy osoba nebo institut nejprve vymezen. Následuje popis práv a povinností, způsob a okamžik nabývání vlastnického práva k plodům. Logickým vyústěním předchozího je čtvrtá kapitola označena jako problematika spojená s plodem v římském právu. Zachycuje nuance mezi plodem, přírůstkem a užitek pomocí komparace uvedených pojmů.

Druhá část, kapitola pátá se zaměřuje na moderní právní úpravu plodu a plodonosné věci, od Obecného občanského zákoníku. Další pasáže jsou věnovány Střednímu občanskému zákoníku, Občanskému zákoníku v původním znění a novely z roku 1991. Následující částí kapitoly je Nový občanský zákoník. Kapitola popisuje uspořádání v jednotlivých úpravách včetně římské a české právní úpravy. Z důvodu výše uvedených neoddelitelných souvislostí a logické návaznosti jsem se rozhodla rozšířit pátou kapitolu oproti zadání osnovy. Kapitola původně pojmenována plod a plodonosná věc v NOZ tak nese název moderní pojetí plodu.

Římské právo lze označit jako kulturní jev, který překonal svou dobu. Na často kladenou otázku, proč se k němu právní teorie a praxe navrací už stovky let je jednoduchá odpověď. Propracovanost a nadčasovost. Římským právem se inspirovaly mnohé moderní zákoníky včetně našich. Přestože některé instituty římského práva v naší době nenašly ekvivalent, můžeme jej stále využívat k pochopení moderní právní úpravy.

Resumé

The aim of this thesis is to investigate a concept of a fruit (Fructus) and a fructiferous thing from the approach of Roman law as well as modern civil legislatures. The core part could be divided to two sub-parts. The first sub-part consists of three chapters (chapters two, three and four) and it is devoted to the Roman law. The other sub-part consists of chapter five is dealing with modern legislative approach.

Second chapter called “fruit and fructiferous thing” is devoted to explain a terminology of fruit and fructiferous thing containing definition and mutual relations. Third chapter named “propriatorship of fruit and fruit-bearing thing” describes acquisition of property rights to fruits by different legal entities. At first, each entity or institution is defined and description of rights and obligation to fruit and fructiferous thing as well as a moment and way of its acquisition follows. As a logical outcome of previous chapters, chapters fourth called “fruit and fructiferous thing in the Roman law” analyse differences among Fructus (fruit), Fructus extantes and Fructus consumti by comparative analysis of these terms.

Second part, namely Chapter five, focus on modern legislative approach to fruit and fructiferous thing. At first, the ABGB is analysed, following parts are devoted to Middle Civil Code, Civil Code in its original phrasing and a Civil Code Amendment Act 1991. Other part of this chapter deals with NOZ (New Civil Code). This chapter analyse inclusion of fruit and fruit-bearing thing in several legislation such as Roman law and Czech law. Because of the reasons mentioned above, especially its inseparable links and logical sequence I decided to extend this chapter in compare with the original assignment. Chapter previously called “Fruit and fructiferous thing” is therefore called “Modern concept of Fruit”.

Roman law can be defined as cultural phenomenon which exceeded its time. There is simple answer for the frequently asked question: why is law theory and practice still going back to the Roman law? The answer is its sophistication and timelessness. Countless modern codes were inspired by Roman law, including those of Czech Republic. Although there can't be found modern equivalent of some of its institutions, it still can be widely use to help to understand modern legislation.

Seznam použitých pramenů

1. Odborná literatura

1. BALÁK, František. *Občanský zákoník: s judikaturou a souvisejícími předpisy*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice zákonů s judikaturou. 1322 s. ISBN 978-80-7400-341-7.
2. BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0545-5.
3. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1981.
4. BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 380 s. ISBN 80-7066-579-3.
5. BĚLOHLÁVEK, A. J.; ČERNÝ, F.; JUNGWIRTHOVÁ, M.; KLÍMA, P.; PROFELDOVÁ, T.; ŠROTOVÁ, E. *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 830 s. ISBN 978-80-7380-413-8.
6. BLAHO, Peter, ed. *Československá právní romanistika v letech 1882-1945 = Bibliographia studiorum ad ius Romanum pertinentium in Bohemoslovenia MDCCCLXXXII-MCMXLV*. Vyd. 1. Praha: KLP-Koniasch Latin Press, 1997. 68 s. Avriga, [roč.] 39 (1997), 2. ISBN 80-85917-32-7.
7. BLAHO, Peter, Michal SKŘEJPEK a Paul KRÜGER. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1749-7.
8. BLAHO, Peter a Jarmila BARTOŠÍKOVÁ. *Corpus Iuris Civilis. Digesta*. Bratislava: Eurokódex, 2008. ISBN 9788089363070.
9. CICERO, M. T; RACKHAM, H.; SUTTON, E.W. *De Oratore I-II*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1967. str. 224. ISBN 0674993837.
10. DOSTALÍK, Petr. *Judikatura nejvyššího soudu z pohledu Digesta císaře Justiniána na příkladu přírůstku, užitku a plodu* [online]. [cit. 2014-02-28]. Dostupné z: www.rimskepravo.cz/file/74/prirustek-a-plod-final4.pdf
11. DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 175 s. ISBN 978-80-7380-150-2.
12. ELIÁŠ, Karel. *Problematická ustanovení nového občanského zákoníku a jejich výklad*. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2013, č. 11. 27 s. ISSN 1210-6348.
13. FIALA, Josef a kol. *Občanské právo hmotné*. 2., upr. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 650 s. ISBN 978-80-7380-228-8.
14. FIALA, J., KINDL, M., et al. *Občanský zákoník. Komentář*. I. díl. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009. ISBN 978-80-7357-395-9.
15. FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec*. 1. vyd. Praha: Pastelka, 1998. 390 s. ISBN 80-902439-7-5.

16. HAUSMANINGER, Herbert a BLAHO, Peter. *Praktické případy z římského práva*. 2. dopl. vyd. Bratislava: MANZ, 1998. 250 s. ISBN 80-85719-21-5.
17. HENDRYCH, Dušan. *Právníkový slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1
18. HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl I*. Praha: J. Otto, 1921.
19. HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl II*. 5. vyd. Praha: J. Otto, 1921.
20. HOLUB, Milan, ed., FIALA, Josef, ed. a BIČOVSKÝ, Jaroslav. *Občanský zákoník: poznámkové vydání s judikaturou a literaturou (včetně věcného rejstříku): podle stavu k 1.2.2006*. Praha: Linde, 2006. 849 s. ISBN 80-7201-588-5.
21. HRDINA, Antonín Ignác; DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2010. 138 s. ISBN 978-80-7380-235-6.
22. KADLEC, Karel. s.v. Kolonát, OSN XIV, 1907.
23. KASER, Max. *Das römische Privatrecht. Zweiter Abschnitt, Die nachklassischen Entwicklungen*. 2., neubearbeitete Aufl. München: C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1975. xxx, 680 s. Handbuch der Altertumswissenschaften; 10/3. ISBN 978-3-406-01429-1.
24. KINCL, Jaromír, ed. *Gaius: učebnice práva ve čtyřech knihách. Institutiones; k vyd. připravil, z lat. orig. přel a úvodní studii napsal Jaromír Kincl*. Brno: Masarykova univerzita, 1999. 274 s. ISBN 80-210-2196-9.
25. KINCL, Jaromír a URFUS, Valentin. *Římské právo*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. 469 s. Edice Učebnice. ISBN 80-7038-134-5.
26. MUNKOVÁ, Jindřiška, GIESE, Ernst a LIŠKA, Stanislav. *Odborné německo-české právníké názvosloví*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1998. VI, 200 s. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-7179-179-2.
27. PROKOPOVÁ, Michaela. *Bitva o slávu a čest, Mort Court z Římského práva*. PRÍMA Lex (časopis právnických fakult). Zimní semestr 2012. 50 s.
28. RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-389-8.
29. REBRO, Karol a BLAHO, Peter. *Římské právo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: MANZ, 1997. 388 s. ISBN 80-85719-08-8.
30. REBRO, Karol a BLAHO, Peter. *Římské právo*. 3., dopl. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2003. 497 s. ISBN 80-89047-53-X.
31. SCHELLE, Karel a TAUCHEN, Jaromír. *Občanské zákoníky: kompletní sbírka občanských zákoníků, důvodových zpráv a dobových komentářů*. Ostrava: Key Publishing, 2012. 1019 s. Právo. ISBN 978-80-7418-146-7.

32. SKŘEJPEK, Michal. *Texty ke studiu římského práva: lectori salutem*. Vyd. 1. Praha: Orac, 2001. 279 s. Focus. Výběrové texty. ISBN 80-86199-32-0.
33. SKŘEJPEK, Michal, KINDL, Vladimír a ŠEBOR, Václav. *Prameny římského práva = Fontes iuris romani*. Vyd. 2. Praha: LexisNexis, 2004. 375 s. Focus. ISBN 80-86199-89-4.
34. SOMMER, Otakar a SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II., Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. 356 s. Klasická právnická díla. ISBN 978-80-7357-616-5.
35. VANČURA, Josef. s.v. Ususfructus, OSN XXVI, 1907.

2. Právní normy

1. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., nový občanský zákoník [online]. [cit.2014-03-4]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>
2. Obecný občanský zákoník (ABGB), císařský patent č. 946/1811 z 1. června 1811.
3. Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění k 1. lednu 1951.
4. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění k 1. dubnu 1964.
5. Zákon č. 40/1964., občanský zákoník, ve znění k 7. únoru 1992.
6. Zákon č. 89/2012., nový občanský zákoník.

3. Judikatura

1. NS sp. zn. 22 Cdo 509/2003.
2. NS sp. zn. 22 Cdo 555/2004.
3. NS sp. zn. 22 Cdo 659/2005
4. NS sp. zn. 26 Cdo 2488/2012
5. R 27/2003.